

ปัญหาชีวิต

โดย

หลวงเต็มบางบริบาล

294.315

๑๙๑๗

หอสมุดแห่งชาติรัชมังคลาภิเษก
จันทบุรี

ปัญหาชีวิต

โดย

หลวงเดิมบางบริบาล

ด้วยอภินันทนาการ

จาก

กรมการปกครอง
จังหวัด...

เลขที่ ๗๗

294.315

เลขที่

๑ ๙ ๑ ๙ ๗

เลขทะเบียน ๘ ๓๒ ๗ ๒๗/๕๐๐๗.

กรมการปกครอง

...

...

สารบาญ

หน้า

คำนำ

ขอขอบน้อมต่อพระรัตนตรัย

๑ .

ปัญหาชีวิต

๑

เมื่อเจ้ามา เจ้าเอาอะไรมา

๑

เมื่อเจ้าอยู่ เจ้าทำอะไรไว้

๑

เมื่อเจ้าไป เจ้าเอาอะไรไป

๑

๑. เมื่อเรามา

๑

มาจากกำเนิด ๔

๑

เอาอนุสัย ๗ มา

๒

วิญญาณลงสู่กรรม

๓

กฏแห่งกรรม

๔

กรรมเก่า กรรมใหม่

๕

ความหมุนเวียนแห่งชีวิต

๖

ปัจจุสมุปบาท

๗

สังคายนารธรรม

๑๐

๒. เมื่อเราอยู่

๑๑

อาชีวะปริสสุท

๑๑

ธรรมอย่าง ๑ ธรรม ๒ อย่าง

๑๒

ธรรม ๓ อย่าง พระรัตนตรัย โอวาทพระพุทธเจ้า

๑๓

ธรรม ๔ อย่าง กุศล ๔ จักร ๔ อคติ ๔

๒๑

ธรรม ๔ อย่าง อริยฐานธรรม อิทธิบาท ๔

๒๒

ธรรม ๔ อย่าง พรหมวิหาร ๔ คิปปิปฏิบัติ ๔

๒๔

ธรรม ๔ อย่าง ประโยชน์ภายนอก ๔ มิตร ๔

๒๔

ธรรม ๔ อย่าง สุขของกฤหัสถ์ ๔ ธรรมของฆราวาส

๒๖

ธรรม ๔ อย่าง ตระกูลตั้งอยู่นาน ๔

๒๖

ธรรม ๕ อย่าง ประโยชน์เกิดแต่การให้ทรัพย์ ๕

๒๗

ธรรม ๖ อย่าง การวะ ๖ สาราณียธรรม ๖ ทิศ ๖

๒๙

ธรรม ๕ สถาน ข้อ ๑ บุตรพึงบำรุงมารดา

๓๐

ธรรม ๕ สถาน ข้อ ๒ ศิษย์บำรุงอาจารย์

๓๑

ธรรม ๕ สถาน ข้อ ๓ สามีบำรุงภรรยา

๓๒

ธรรม ๕ สถาน ข้อ ๔ มิตรอนุเคราะห์กุลบุตร

๓๓

ธรรม ๕ สถาน ข้อ ๕ คนใช้อนุเคราะห์นาย

๓๓

ธรรม ๕ สถาน ข้อ ๖ สมณะพราหมณ์อนุเคราะห์กุลบุตร	๓๔
ธรรม ๖ อย่าง อบายมุข ๖ ให้กำลัง ๖	๓๕
ธรรม ๗ อย่าง ทรัพย์ ๗ ประการ สัปปริสธรรม ๗	๓๖
ธรรม ๘ อย่าง โลกธรรม ๘	๓๘
ธรรม ๙ อย่าง มละ มลทิน ๙	๓๙
ธรรม ๑๐ อย่าง อกุศลกรรมบถ ๑๐ บุญกิริยาวัตถุ ๑๐	๔๐
ธรรม ๑๐ อย่าง อนุสสติ ๑๐	๔๖
ธรรม ๑๖ อย่าง อุปกิเลส ๑๖	๔๗
เราก็คืออะไร	๔๘
มหาภูตรูป อุปาทายรูป	๔๙
จิตเจตสิก	๕๑
รูปนาม ชันธ ๕	๕๒
รูปนามในอายตนะ ๑๒ ธาตุ ๑๔ อินทริย์ ๒๒ ปฏิภา-	
จสมุปาทบาท	๕๒
อนิจจัง	๕๕
สังขารกับร่างกาย	๕๗

ว่าด้วยกาย	๕๗
ว่าด้วยสังขารทั้งหลาย ๓	๕๙
ความคับแค้นแห่งสังขาร	๕๙
สังขารกับร่างกายต่างกันอย่างไร	๖๑
สังขารในปัจจุสมุปบาท	๖๑
เรื่องไม่รู้ รู้แล้ว	๖๑
๓. เมื่อเราไป เราเอากรรมดี กรรมชั่วไป	๖๑
ที่ไปของสัตว์ ในภพ ๓ ภูมิ ๓๑	๖๕
วิญญาน ๑๙ ไปในกามภพ รูปภพ อรูปภพ	๖๕
กามภพ อบายภูมิ ๔ มนุษย์ ๑	๖๕
เทวตาภูมิ ๖	๖๕
รูปภพ ๑๖ ภูมิ พรหม	๖๕
อรูปภพ อรูปพรหม ๔	๖๖
วิวัฒนาการแห่งภาษาและอักษร	๗๐
ศีล ๓	๗๒
แผ่กุศลเมตตา	๗๔

คำนำ

หนังสือปัญหาชีวิตนี้ รวบรวมขึ้นเพื่อประโยชน์ตนและ
ประโยชน์บรรดาญาติมิตรและประชาชนทั่วไป ที่ใคร่ในการ
ประพฤติปฏิบัติตนให้เป็นพลเมืองดีของโลก จึงได้รวบรวม
คำสั่งสอนใน พระพุทธศาสนาที่เกี่ยวแก่ฆราวาสผู้ครองเรือน
ควรประพฤติปฏิบัติ เพื่อความสุขความเจริญในภพนี้และภพ-
หน้า เท่าที่เห็นสมควรแก่ความจำเป็นต้องรู้ ให้เป็นสาธารณะ
ประโยชน์ต่อไปชั่วกาลนาน ฯ และขออุทิศส่วนบุญกุศลให้แก่
ผู้มีพระคุณทั้งหลาย

๒๑ ถนนเทศบาล ๒ จันทบุรี
หลวงเดิมบางบริบาล

๓๐ ตุลาคม ๒๕๑๒

โครงการพัฒนาศักยภาพ

ในการมาปณกิจศพ คุณหญิงชั้น มหิธรเดชาวัน

ณ วัดธาตุทอง พระโขนง พระนคร

วันที่ ๑๔ มีนาคม พ.ศ. ๒๕๑๓

เนื่องด้วยคุณหญิงชั้น มหิธรเดชาวัน ท่านเป็นผู้
มีพระคุณแก่ข้าพเจ้าและตลอดทั้งครอบครัว มาแต่สมัยเมื่อ
ท่านเจ้าคุณมหิธรเดชาวัน ดำรงตำแหน่งสมุหเทศาภิบาล
มณฑลนครชัยศรี นครปฐม และข้าพเจ้าเป็นเลขานุการมณฑล
นครชัยศรี ตั้งแต่ พ.ศ. ๒๔๖๐ จนถึง พ.ศ. ๒๔๖๘ ท่านย้ายไป
เป็นสมุหเทศาภิบาลมณฑลนครสวรรค์

แม้กระนั้นก็ดี เมื่อท่านออกบรรพชาอุปสมบทอยู่ณ คฤหาสน์
ถนนเพชรบุรี ข้าพเจ้าและครอบครัวก็ได้ติดต่อกัน และ
ได้รับความอุปการะเป็นลำดับมาด้วยดี ซึ่งเป็นบุญคุณอย่างยิ่ง
จนนั้น โอกาสที่ท่านต้องถึงอนิจกรรมไปตามอายุไข บุญกุศล
ที่ท่านได้บำเพ็ญไว้ คงนำไปในสุคติโลกสวรรค์

อนึ่งบรรดาบุญกุศลใด ๆ ที่ข้าพเจ้าได้บำเพ็ญไว้ด้วย
กาย วาจา ใจ แล้ว จงได้เป็นผลกำลังส่งผลตามสนองเพิ่ม

พลแก้ท่านท่วย โดยเฉพาอย่างยิ่งธรรมทาน การรวบรวม
เรียบเรียง และจัดพิมพ์หนังสือปัญหาชีวิตนี้ ว่าด้วยศีลธรรม
ของพระพุทธเจ้า อันประจักษ์อยู่เฉพาหน้านี้ จงดลบรรดาล
ตามสนองให้ท่านเจ้าคุณมหินทรเทศานุวัตร (ใหญ่ ศยามานนท์)
และคุณหญิงชั้น มหินทรเทศานุวัตร จงได้ประสบสุขยิ่ง ๆ
ขึ้นไป.

หลวงเดิมบางบริบาล

ขอนอบน้อมต่อพระรัตนตรัย

อรหังสัมมาสัมพุทธโธภาควา พุทธัง ภควันตังอภิชาตมิมิ
สวากขาโตภควตาธัมโม ธัมมัง นมัสสามิ
สุปฏิปันโน ภควโต สาวกสงฺโฆ สงฺฆัง นมามิ

ปัญหาชีวิต

๑. เมื่อเจ้ามา เจ้าเอาอะไรมา
๒. เมื่อเจ้าอยู่ เจ้าทำอะไรไว้
๓. เมื่อเจ้าไป เจ้าเอาอะไรไป

๑. เมื่อเรามา

เมื่อเรามา ค้นหาंनाมาเกิดในกำเนิด ๔ และเราเอา
อนุสัย ๗ มาด้วย คือ

๑. กามราคานุสัย ได้แก่ความใคร่ในรูป สีแสง.
เสียง, กลิ่น, รส, สัมผัส และธรรมารมณ์

๒. ปฏิฆานุสัย สิ่งกระทบจิต ความพอใจและไม่พอ
ใจ แม้เพียงกลอดออกมา เมื่อไม่ถูกใจ ก็ร้องไห้ เช่นถูก
สัมผัสเย็นก็ร้อง เมื่อเอาผ้าห่มห่อให้อบอุ่นก็นิ่ง

๓. ทิฐฐานุสัย เอาความคิดเห็นของตนเป็นใหญ่ เมื่อ
หิวก็ร้อง

๔. วิจิกิจฐานุสัย ความสงสัยอยากรู้อยากเห็น อยากรู้
ไต่ยิน ไต่ฟัง แม้นอนแบอยู่ในเบาะก็ลืมตาดู อยากรู้ไต่ยิน
ก็สายตามองหา เมื่อโตหน่อยเด็กบางคนถามบิดาว่า พ่อ คน
นี้เขาทำอะไร

๕. มานานุสัย ความมานะ ถือตัวตน ใครทำอะไร
ให้ไม่ถูกใจก็ร้อง

๖. ภะรณานุสัย ความกำหนัดพอใจในภพที่เกิด มี
สัญญาติญาณรู้กลัวภัย

๗. อวิชชานุสัย ความไม่รู้มีประจำอยู่ในสันดาน ฉะนั้น
เด็ก ๆ จึงอยากรู้ อยากรู้อยากเห็น อยากรู้อยากพูด จึงต้องไต่ถามผู้เลี้ยง
บิถา มารดาอยู่เสมอ จนโตพอจะเรียนหนังสือได้ หากความรู้อย่าง
ความเข้าใจตามลำดับ และก่อนจะพูดจะทำอะไร จึงต้องนึกคิด
ก่อน แล้วจึงพูดจึงทำ

สภาพธรรม ๗ ประการนี้ เกิดขึ้นพร้อมกับชีวิตร่างกาย
จิตใจ ประจำสันดานแต่กำเนิดทุกคน

(จากไตรปิฎกฉบับ ๒๕ ศตวรรษ เล่ม ๒๕ หน้า ๑๒๗)

กำเนิด ๔

การมาของบุคคลและสัตว์ มาเกิดในโลกนี้ ๔ ทาง คือ

๑) ชลาพุชะ เกิดในครรภ์ เช่นมนุษย์และสัตว์ เสือ, ช้าง, ม้า, โค, กระบือ, แพะ, แกะ, สุนัข, สุนัข, ลิง, ค่าง, บ้าง, ชะนี, งู เป็นต้น

๒) อัมพุชะ เกิดในฟองไข่ เช่น นก, เป็ด, ไก่, เต่า, ปลา, งู, หอย, กิ้งก่า, กิ้งก่า เป็นต้น

๓) สัมพุชะ เกิดในถ้ำโคล ในยางเหนียว ในโลหิต เช่น เลือด, ไร, หนอนบางชนิด

๔) อุปพัทกะ เกิดผุดขึ้นเป็นสัตว์ตน ได้แก่ เป็ด, เทวดา, พรหม โดยมากเป็นรูปทิพย์ มองดูด้วยตาเปล่าไม่เห็น เว้นแต่เขาเจตนาจักสำแดงให้เห็น

ทั้งนี้^๕เป็นเพราะตัณหาพาให้มาเกิด โดยกฎแห่งกรรม

(จากไตรปิฎก เล่ม ๑๗ หน้า ๑๘๒)

วิญญานลงสู่ครรภ์

เพราะวิญญานเป็นปัจจัยเกิดนาม รูป วิญญานหยั่งลงสู่ท้องมารดา นามรูปจึงเกิด รูปนี้^๕เป็นกละก่อนจากและเปลี่ยนเป็นอัมพุชะ จากอัมพุชะ เป็นเปสิ ค่นเข้าจากเปสิ เป็นฉนะ

เป็นก้อน จากขณะ เป็น ๕ ปม (ศีรษะ แขน ๒ เท้า ๒)
 ต่อจากนั้นผม ขน เล็บ เกิดขึ้นตามลำดับ มารดาของสัตว์ใน
 ครรภ์บริโภคน้ำ นม โภชนาหารอย่างใด สัตว์ในครรภ์ มารดา
 ก็ยังอุทิศภาพให้เป็นไปด้วยอาหารในครรภ์นั้น

(จากไตรปิฎกเล่ม ๑๕ หน้า ๘๕ และเล่ม ๒๔ หน้า ๔๑๗)

เมื่อเราอยู่

เราทำบุญและกรรมไว้ ฉะนั้นให้ละกรรมชั่ว ทำกรรมดี
 ทำจิตใจให้สงบ

กฎแห่งกรรม

๑. กัมมณัสโกมहि เรามีกรรมเป็นของ ๆ ตน ทำดีได้ดี
 ทำชั่วได้ชั่ว
๒. กัมมหายาโท เราเป็นทายาทของกรรม เราทำกรรม
 อันใดไว้ จะต้องได้รับผลของกรรมนั้น ไม่เร็วก็ช้า
 เป็นเงาตามตัว
๓. กัมมโยนิ เรามีกรรมเป็นแดนเกิด
๔. กัมมพันธุ เรามีกรรมเป็นเผ่าพันธุ์
๕. กัมมปฏิสรโน เรามีกรรมเป็นที่พึงที่อาศัย วันคืน

ล่องไป ๆ บัดนี้เราทำอะไรอยู่

(จากไตรปิฎกเล่ม ๒๒ หน้า ๔๖๗ กัมมวิภังคสูตร)

กรรมเก่า กรรมใหม่

พระพุทธเจ้าตรัสเรื่องกรรมเก่าและกรรมใหม่ไว้ว่า เรา
จักแสดงกรรมทั้งใหม่และเก่า ตามลำดับแห่งกรรม

กรรมเก่าเป็นไฉน กรรมเก่า คือ ตา หู จมูก ลิ้น กาย
ใจ อันบัณฑิตพึงเห็นว่าเป็นกรรมเก่า อันปัจจัยปรุงแต่งแล้ว
สำเร็จด้วยเจตนา นี้เราเรียกว่ากรรมเก่า

กรรมใหม่เป็นไฉน กรรมที่บุคคลทำด้วย กาย วาจา
ใจ ในบัดนี้เราเรียกว่ากรรมใหม่

ความดับแห่งกรรมเป็นไฉน นิโรธที่ถูกต้อง วิมุตติ
ความดับแห่งกรรม วชิกรรม มโนกรรม นี้เรียกว่าความดับ
แห่งกรรม

ปฏิบัติ อันเป็นเครื่องให้ถึงความดับแห่งกรรมเป็นไฉน
คืออริยมรรคมีองค์ ๘ ประการ เป็นเครื่องให้ถึงความดับ
แห่งกรรม

(จากไตรปิฎกเล่ม ๒๗ หน้า ๒๑๘)

ความหมุนเวียนแห่งชีวิต

วิญญูะสงสาร คือความหมุนเวียนแห่งชีวิต ได้แก่
กิเลส-กรรม-วิบาก ปฏิจจสมุปบาท

๑. อวิชชา ไม่รู้ เป็นเหตุให้เกิด สังขาร เป็นปัจจัย
๒. สังขาร นึกคิด เป็นเหตุให้เกิด วิญญาณ เป็นปัจจัย
๓. วิญญาณ รู้ เพราะเรารู้ รูปนาม เป็นปัจจัย
๔. รูปนาม ชันธ์ ๕ คือเรามีสพายตนะ เป็นปัจจัย
๕. สพายตนะ บ่อเกิดอารมณ์ให้เกิด ผัสสะ เป็นปัจจัย
๖. ผัสสะ ประชุม เหตุปัจจัยให้เกิดเวทนา เป็นปัจจัย
๗. เวทนา เสวยอารมณ์ เป็นเหตุให้เกิด ตัณหาเป็นปัจจัย
๘. ตัณหา ความทะยานอยาก เป็นเหตุให้เกิด อุปทาน เป็นปัจจัย
๙. อุปทาน ยึดมั่น เป็นเหตุให้เกิด ภพ กรรมภพ เป็นปัจจัย
๑๐. ภพ กรรม การกระทำ เป็นเหตุให้เกิด ชาติ ชาติคน หรือชาติสัตว์
๑๑. ชาติ ความเกิดขึ้น เป็นเหตุให้เกิด ชรา มรณะ โศกะ ปริเทว ทุกข์ ฯ

(จากไตรปิฎกเล่ม ๓๘ หน้า ๔๕ โพธิสูตร)

ปฏิจสุมุปปาต^๕นี้ อาจยับยั้งเสียได้ในขณะที่บำเพ็ญวิปัส
 สนา กำหนดรู้รูปนามอยู่ หรือเมื่ออายะตนะผัสสะแล้ว ก็
 กำหนดรู้ว่าเห็นเมื่อใดยิน หรือเมื่อเกิดเวทนาแล้ว ก็กำหนด
 รู้ว่าสุขหรือทุกข์ หรือเมื่อเกิดตัณหาแล้ว ก็ใช้ความอดกลั้น อด
 ทนระงับไว้ ก็อาจละอุปาทานและภพได้ เรียกว่าใช้สติสกัด
 กั้น กระแสร^๕ตัณหาไว้

สมัยหนึ่ง พระพุทธเจ้าประทับอยู่ ณ พระเชตวันมหา
 วิหาร ใกล้กรุงสาวัตถี ศุภมานพ บุตรโตเทยพราหมณ์ ไป
 เผ้าตุลถามว่า อะไรหนอเป็นเหตุเป็นปัจจัย ให้บุคคลเกิดเป็น
 มนุษย์อยู่ ปราภ^๕ภูความแล้ว และความปราณีต มีอายุสั้น
 อายุยาวไม่เหมือนกัน พระองค์ตรัสว่ากรรมจำแนกมนุษย์ ทั้ง
 หลายไว้ให้เป็นผู้ทำ^๕ท^๕ร^๕าม และปราณีตต่างกัน มีใจความโดย
 ย่อดังนี้

๑. มนุษย์มีอายุสั้น เหตุ—เพราะเขาเป็นผู้มีใจชั่วร้าย
 ชอบฆ่าฟันมนุษย์และสัตว์มีชีวิต ผล—ตายไปเกิดในอบายทุกคติ
 —สู่นรก ถ้าเกิดเป็นมนุษย์จะมีอายุสั้น

๒. มนุษย์มีอายุยืน เหตุ—เพราะเขามีความกรุณา
 เมตตา จึงได้ละเว้นจากการประทุษร้ายต่อชีวิต และ

ร่างกายของบุคคลและสัตว์ ผล-ตายไปย่อมเกิดในสุคติสุสวรรค์
ถ้าเกิดเป็นมนุษย์จะเป็นผู้มีอายุยืน

๓. มนุษย์มีโรครมาก เหตุ—เพราะเขาเบียดเบียนมนุษย์
และสัตว์ให้ได้รับความลำบาก ผล—ตายไปย่อมไปยังเกิดใน
อบายทุกคติ ถ้าเกิดเป็นมนุษย์จะเป็นคนมีโรครมาก

๔. มนุษย์มีโรคน้อย เหตุ — เพราะเขาไม่เบียดเบียน
ผู้อื่นสัตว์อื่น ผล-ตายไปย่อมไปเกิดในสุคติสุสวรรค์ ถ้าเกิด
เป็นมนุษย์จะเป็นผู้มีโรคน้อย

๕. มนุษย์มีผิวพรรณน่าชัง เหตุ—เพราะเขาเป็นคน
มีความโกรธแค้น ผูกพยาบาท ผล-ตายไปย่อมเกิดในอบาย
ทุกคติ ถ้าเกิดเป็นมนุษย์จะเป็นผู้มีผิวพรรณน่าชัง

๖. มนุษย์มีผิวพรรณน่าชม เหตุ — เพราะเขาไม่มี
ความโกรธแค้นพยาบาท ผูกโกรธ ผล—ตายไปย่อมเกิดใน
สุคติสุสวรรค์ ถ้าเกิดเป็นมนุษย์จะเป็นผู้มีผิวพรรณน่าชม

๗. มนุษย์มีศกตาน้อย เหตุ—เพราะเขามีใจริษยา คิด
ร้ายผู้อื่นสัตว์อื่น ผล-ตายไปย่อมเกิดในอบายทุกคติ ถ้าเกิด
เป็นมนุษย์จะเป็นผู้มีศกตาน้อย

๘. มนุษย์ผู้มั่งคั่งมาก เหตุ—เพราะเขาไม่มีใจริษยา
คิดร้ายผู้อื่นสัวอื่น ผล - ตายไปย่อมเกิดในสุคติ สู่สวรรค์
ถ้าเกิดเป็นมนุษย์จะเป็นผู้มั่งคั่งมาก

๕. มนุษย์มีสมบัติน้อย เหตุ—เพราะเขาไม่สงเคราะห์
เกือกกลสมณพราหมณ์ ญาติมิตร ผล-ตายไปย่อมเกิดในอบาย
ทุกติ ถ้าเกิดเป็นมนุษย์จะเป็นผู้มีสมบัติน้อย

๑๐. มนุษย์มีสมบัติมาก เหตุ-เพราะเขาได้สังเคราะห์
เกอกุลแกสมณพราหมณ์ ญาติมิตร ผล - ตายไปย่อมเกิดใน
สุคติสวรรค์ ถ้าเกิดเป็นมนุษย์เป็นผู้มีสมบัติมาก

๑๑. มนุษย์มีตระกูลต่ำ เหตุ-เพราะเขาไม่เอาใจใส่และ
เคารพผู้สมควร ผล-ตายไปย่อมเกิดในทุคติ ถ้าเกิดเป็น
มนุษย์จะเป็นผู้มีตระกูลต่ำ

๑๒. มนุษย์มีตระกูลสูง เหตุ-เพราะเขาเอื้อเฟื้อและ
 การพนับถือผู้ทสสมควร ผล-ตายไปย่อมเกิดในสุคติสู่สวรรค์
 ถ้าเกิดเป็นมนุษย์จะเป็นผู้มีตระกูลสูง

๑๓. มนุษย์โง่เขลา เหตุ-เพราะเขาไม่ได้ถามสมณะ
พราหมณ์ว่าสิ่งใดควรประพฤติ และไม่ควรถระพฤติ ผล-
ตายไปย่อมเกิดในอบายทุกคติ ถ้าเกิดเป็นมนุษย์จะเป็นผู้โง่เขลา

๑๔. มนุษย์เฉลี่ยฉลาด เหตุ-เพราะเขาย่อมได้ถาม
สมณะพราหมณ์ว่า สิ่งใดควรประพฤติ และสิ่งใดไม่ควร
ประพฤติ ผล-ตายไปย่อมเกิดในสุคติสู่สวรรค์ ถ้าเกิดเป็น
มนุษย์จะเป็นผู้เฉลี่ยฉลาด

(จากไตรปิฎกเล่ม ๒๒ หน้า ๔๖๗)

สังคายนาธรรม

พระธรรมคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า พระสารีบุตร
อัครสาวกได้เคยสังคายนาแสดงไว้แต่หมวด ๒ ถึงหมวด ๑๐
ถึง ๒ ครั้ง

เมื่อพระพุทธเจ้า เสด็จดับขันธปรินิพพานแล้ว พระ
มหากัสสปเถระประธานสงฆ์ในสมัยนั้นได้ชักชวนพระอรหันต์
รวม ๕๐๐ องค์ ทำสังคายนา ให้พระอุบาลีวิสัยชาพระวินัย
ให้พระอาณนทเป็นผู้วิสัยชา พระสุตตันตะและพระอภิธรรม

สมัยสมเด็จพระมหาสมณะเจ้า กรมพระยาวชิรญาณ-
วโรรส ทรงรวบรวมไว้เป็นหนังสือนวโกวาท และธรรมวิภาค
ให้พิมพ์จำหน่ายอยู่ที่มหาเมฆกุฎราชวิทยาลัย วัดบวรนิเวศน์
พระนคร อย่างแพร่หลาย

๒. เมื่อเราอยู่

พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ ๖ ทรง
พระราชนิพนธ์ปลุกใจไว้ว่า

เรา^๕เกิดมาแล้วชาติหนึ่ง ควรคำนึงถึงชาติ ศาสนา
พระมหากษัตริย์ อย่าให้เสียทีที่เกิดมาในหมู่ประชาชาวไทย ฯ

รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย บัญญัติว่า บุคคลมี
หน้าที่^๗เคารพกฎหมาย และหน้าที่^{๗๒}ป้องกันประเทศ ฯ

พระพุทธเจ้าตรัสว่า จงมีตนเป็นเกราะ มีตนเป็นที่พึ่ง
จงเคารพศีลธรรม ฯ แม้พระพุทธเจ้าก็ทรงเคารพธรรม

เพราะฉะนั้นบุคคลจึงควรเคารพกฎหมายและศีลธรรม คือ
ถวายกาย วาจา ใจ ดังต่อไปนี้

อาชีพะบริสุทธิ์

ผู้ที่สนใจในการประพฤติปฏิบัติตนตามกฎหมายระเบียบ
ประเพณีวัฒนธรรม ถวายอาศัยหลักศีลธรรมคำสั่งสอนของ
พระพุทธเจ้าเป็นมงคลอันดีงามอย่างยิ่ง ย่อมอยู่ในวิสัยแห่งคุณ
ธรรมอันนำความสุขความเจริญมาสู่ตนและครอบครัว ตลอดจน
ทั้งสังคมของมนุษย์ชาติทั้งหลาย ฯ

ธรรมเนียมของพระพุทธเจ้าปีติบังไว้ไม่รุ่งเรือง เปิดเผย
จึงรุ่งเรืองดังต่อไปนี้

ธรรมอย่าง ๑

ความไม่ประมาท เป็นยอดของกุศลธรรมทั้งหลาย ๑

ความประมาท เป็นยอดของอกุศลธรรมทั้งหลาย ๑

ปัญญา เป็นความรอบรู้พร้อม ๑ ปัญญาที่ผู้ค้ำขึ้นเองโดยมิ
ได้ตรึกตรองไว้ก่อน เรียกว่าความเฉลียวฉลาด

ธรรม ๒ อย่าง

สติ เป็นความยับยั้งชั่งใจ

สัมปชัญญะ เป็นความรู้พร้อมไปกับสติ เช่นเวลาก้าว
เท้าย่างไป เวลายกกรู้ เวลาก้าวไปกรู้ เวลาเหยียบลงยังพื้น
กรู้ เรียกว่ามีสติสัมปชัญญะตามรู้ตามเห็น (เป็นวิปัสสนา)

ธรรม ๒ อย่าง

หิริ ความละอายในการที่จะทำบาปลามก

โอตตปปะ ความเกรงกลัวต่อบาปไม่กล้าทำบาป

ธรรม ๒ ประการนี้เป็นธรรมคุ้มครองโลก ผู้ปฏิบัติควรเป็น
เทวดา

ธรรม ๒ อย่าง

ขันติ ความอดทน

โสรัจจะ ความเสงี่ยม

ขันติ โดยพยัญชนะ แปลว่าความอดทน โดยอรรถได้
แก่ความอดทนต่ออนิษฐานรณ อารมณ์ที่ไม่ชอบใจไว้ได้
ขันติ ความทนทานด้วยกำลังใจ ไม่พริ้นพริ้งต่อทุกข์ เป็น
ลักษณะ

อนึ่งขันติ มีอันตมูลเหตุแห่งบาปอกุศลทั้งปวงเป็นกิจ
กล่าวโดยประเภทเป็น ๓ คือ ทนกรากกรำ ทนลำบาก ทน
เจ็บใจ

๑. ความอดทนต่อการงาน ไม่พริ้นพริ้งต่อหนาวร้อน
ลมแดดนัก เป็นต้น ได้ชื่อว่า ทนกรากกรำ ย่อมเป็นปัจจัย
ให้ทำการงานสำเร็จ

๒. ความอดทนต่อทุกข์เวทนา อันเกิดเพราะความเจ็บ
ไข้ ได้ชื่อว่าทนทุกข์เวทนา ย่อมเป็นปัจจัยให้เกิดสติ สัม-
ปชัญญะ ซึ่งเป็นคุณควรประสงค์ในเวลาใกล้มรณะภัย ทน
จนให้มันปล่อยวางไปเอง

๓. ความอดทนต่อความหมิ่นประมาทที่ผู้อื่นกระทำ มี
คำกล่าวเสียคติเป็นต้น ได้ชื่อว่าทนเจ็บใจ

ตัวอย่างอัคโคสก ภารทวาชะ พราหมณ์ได้ทราบว่
พราหมณ์ภารทวาชะโคตร้ออกไปจากเรือนไปบวชเป็นบรรพ-

จิตในสำนักพระสมณะโคตม จึงโกรธ ชัดใจ เข้าไปเฝ้าพระผู้
มีพระภาคเจ้าถึงที่ประทับ ต้า บริภาษพระผู้มีพระภาค ด้วย
วาจาอันหยาบ

เมื่ออัคโคสก พราหมณ์ กล่าวอย่างนั้นแล้ว พระผู้มี
พระภาคได้ตรัสว่า ดูกรพราหมณ์มิตรและอำมาตย์ หรือ
ญาติ สืบสายโลหิต ผู้เป็นแขกของท่านย่อมมาบ้างไหม

พราหมณ์ ทูลตอบว่าย่อมมาบางครั้งว่ ดูกรพราหมณ์
ถ้าเขามาท่านจัดของบริโภค หรือของดื่มต้อนรับบ้างหรือไม่

พราหมณ์ ทูลตอบว่า แขกเหล่านั้นมากจัดให้เป็นบาง
คราว ดูกรพราหมณ์ถ้าแขกเหล่านั้น ไม่รับของเคี้ยวของ
บริโภค ของดื่มนั้นจะเป็นของใคร

พราหมณ์ ทูลตอบว่า ก็เป็นของข้าพระองค์อย่างเต็ม
ดูกรพราหมณ์ ขอนึกเป็นอย่างเดียวกัน ท่านดำเราผู้ไม่
ดำตอบ ท่านโกรธเราผู้ไม่โกรธตอบ ท่านหมายมั่นเราผู้ไม่
หมายมั่นตอบ เราไม่รับ เรื่องมีการดำเป็นต้นของท่านนั้นกตก
เป็นของท่านผู้เดียว

อัคโคสภการะทวาชะพราหมณ์ ชอบใจ ก้มลงกราบทุก
ขอถึงพระรัตนตรัย และขออุปสมบท ฯ

ขันติ กล่าวโดยอานิสงส์ มีคุณ ๕ ประการ คือ

- ๑) ผู้มีขันติ ย่อมเป็นผู้รักใคร่ของชนเป็นอันมาก
- ๒) ผู้มีขันติ ย่อมไม่มากด้วยเวร
- ๓) ผู้มีขันติ ย่อมไม่มากด้วยโทษ
- ๔) ผู้มีขันติ ย่อมไม่เป็นผู้หลงทำกาลกิริยา
- ๕) ผู้มีขันติเมื่อกายแตกตายทำลายขันธ เบื้องหน้าแต่

มรณะย่อมอุบัติในสุคติ

โสรัจจะ โดยพยัญชนะแปลว่าความเสงี่ยม โดยอรรถ
ได้แก่ความรู้จักทำจิตให้แช่มชื่นในเมื่อต้องอดทน โสรัจจะ
มีความข่มข่มและแช่มชื่นเป็นลักษณะ โสรัจจะเป็นคุณ—
ธรรมกล่อมใจให้แช่มชื่นเป็นปัจจัยอุดหนุน ขันติให้มีกำลัง
ยิ่งขึ้น ในเหตุอันเป็นข้าศึกแก่ความสงบเป็นภายนอกการรักษา
มารยาทกิริยา วาจาให้เรียบร้อย เพราะเหตุนี้จึงกล่าวว่า ขันติ
โสรัจจะ เป็นธรรมอันทำบุคคลให้งามทั้งภายนอกและภายใน

แต่ขันติโสรัจจะ ย่อมเป็นธรรมให้งามก็จริงในเมื่อใช้ถูก
ฐานะถ้าใช้ผิดฐานะย่อมเป็นเหตุให้เสียหายได้ เช่นผู้ปกครอง
หมู่คณะ ถ้าบริษัทของตนเกิดกำเริบ จะใช้ขันติโสรัจจะใน
เวลาเช่นนั้น ย่อมไม่เหมาะ เป็นเหตุให้บริษัทระเริง ย่อม
ต้องการการปราบเพื่อให้สงบ ถ้าใช้เวลาที่ประสมเหตุอันควร
อดทนไม่แสดงกิริยาเสียอกเสียใจให้ปรากฏนั้นแหละ เป็นธรรม
ให้งามจริง นี้ว่าทางฝ่ายโลกแต่ฝ่ายธรรมนั้นใช้ได้ ในการ
ปฏิบัติธรรมย่อมได้ผลเสมอ

ธรรม ๓ อย่าง

บุคคลที่ขอถึงพระรัตนตรัย เป็นสิ่งที่พึงทระลึก ที่เรียก
ว่าพระพุทธศาสนานั้น อันประกอบด้วยพระพุทธเจ้า พระ
ธรรมเจ้า พระสงฆ์เจ้า

ท่านผู้สอนให้ประชุมชน ประพฤติชอบด้วย กาย วาจา
ใจ ตามพระธรรมวินัย เรียกว่าพระพุทธเจ้า โดยจะเพาะ
พระพุทธเจ้ามีพร้อมทั้ง ๓ ประการนี้ และพระสงฆ์ผู้ประพฤติ
ปฏิบัติพระธรรมวินัยสืบต่อเป็นลำดับมารักษาพระธรรมวินัยไว้

บุคคลผู้ขอถึงพระรัตนตรัยนั้น ต้องประพฤติปฏิบัติตาม
พระธรรมคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าจึงจะถึง และพระธรรม
จึงจะคุ้มครอง ถ้ามิได้ปฏิบัติตามก็ไม่มีวันจะถึงได้เลย และ
พระธรรมก็จะไม่คุ้มครอง

ธรรมอีก ๓ อย่าง

โอวาทของพระพุทธเจ้ามี ๓ อย่าง

- ๑) เว้นจากทุจริต คือไม่ประพฤติชั่วด้วย กาย วาจา ใจ
- ๒) ประกอบสุจริต คือประพฤติชอบด้วย กาย วาจา ใจ
- ๓) ทำใจของตนให้หมดจดจากเครื่องเศร้าหมอง มีโลก

เจตนาอยากได้ของผู้อื่นด้วยไม่สุจริต ฯ โกรธแล้วพยายามทำ
ร้ายผู้อื่น และหลงประพฤติชั่ว ๓ อย่างนี้เรียกว่าหัวใจคำสั่งสอน
ของพระพุทธศาสนา หรือนัยหนึ่งเรียกว่า ศีล สมาธิ ปัญญา ฯ

การไม่ทำบาปทั้งปวง เรียกว่าเว้นจากทุจริต

การบำเพ็ญกุศล เรียกว่าประกอบสุจริต

การทำจิตของตนให้ผ่องใส เรียกว่ากระทำใจของตนให้
หมดจดจากเครื่องเศร้าหมองใจ

คำว่าเว้นจากบาปนั้น จำแนกโดยอาการเป็น ๓ คือ

- ๑) เว้นในเวลาประจวบเข้า เรียกว่า สมบัติตวิริติ

- ๒) เว้นโดยรับรองไว้ก่อน เรียกว่า สมาทานวิริติ
 ๓) เว้นไต่อย่างเด็ดขาด เรียกว่า สมุทฺตเจตวิริติ
 คำว่าบาปทั้งปวงนั้น ไต่แก้ความชั่วร้ายเสียหายทั่วไป
 บาป แปลว่า ลามก

(ธรรมวิภาคและนวโกวาทหน้า ๒๕ - ๓๐ - ๓๑)

พระโอวาทนี้ ทรงแสดงเมื่อวันมาฆะมาสเพ็ญเดือนสาม
 ซึ่งเป็นวันที่พระสารีบุตร อัครสาวกได้ตรัสรู้เป็นพระอรหันต์
 เมื่อใกล้ฝั่งพระธรรมเทศนา เมื่อขณะพระพุทธเจ้าเทศนาโปรด
 แก่ที่ฉะนชนะ ที่ถ้ำสุมารชาตา ข้างเขาคิชฌกูฏ ทรงเทศให้ละอุปา-
 ทานในรูปกายและเวทนา โดยย่อว่า รูปกายนี้เป็นที่ประชุมของ
 มหาภูตรูปทั้ง ๔ คือ ธาตุดิน ธาตุน้ำ ธาตุลม ธาตุไฟ อันมี
 บิดามารดาเป็นแดนเกิด ต้องบริโภคอาหารมีขำวน้ำและขนม
 เป็นต้น และต้องมีการขัดสอยเป็นนิตย์ มีความแตกกระจัด-
 กระจายไปเป็นธรรมดา ท่านควรพิจารณาเห็นโดยเป็นของ
 ไม่เที่ยง เป็นทุกข์ เป็นโรค เป็นดังหัวฝี เป็นดังลูกศร เป็น
 ความลำบาก เป็นความเจ็บไข้ เป็นดังฝัน เป็นของทรุด
 โทรม เป็นของว่างเปล่า ฯ เมื่อท่านพิจารณาเห็นอยู่อย่างนี้
 ย่อมละความพอใจในกาย ละความเชื่อใยในกาย ละความอยู่ใน

อำนาจของกายในกาย (ลมหายใจเข้าออกเรียกว่ากายในกาย)
คือกำหนดรู้ลมหายใจเข้าหายใจออก เรียกว่าไม่อยู่ในอำนาจ
ถ้าปล่อยให้หายใจเข้าหายใจออกตามปกติ เรียกว่าอยู่ในอำนาจ
ของกาย

ดูกรอัครกิเวสสนะ เวทนา ๓ เหล่านี้ คือ สุขเวทนา
ทุกขเวทนา อทุกขมสุขเวทนา ฯ เป็นของไม่เที่ยง มีปัจจัยประ
ชุมแต่งแล้ว อาศัยปัจจัยเกิดขึ้นแล้วมีความสิ้นไป เสื่อมไป
คลายไป ดับไปเป็นธรรมดา ฯ อริยสาวกเมื่อได้สดับแล้ว
เมื่อเห็นอยู่อย่างนี้ย่อมหน่ายทั้งในสุขเวทนา ทั้งในทุกขเวทนา
ทั้งในอทุกขมสุขเวทนา เมื่อหน่ายย่อมคลายกำหนด เพราะ
คลายกำหนดย่อมหลุดพ้น เมื่อพ้นแล้วย่อมมีญาณหยั่งรู้ว่าพ้น
แล้ว ย่อมรู้ชัดว่าชาติสิ้นแล้ว กิจที่ควรทำเสร็จแล้ว กิจ
อื่นเพื่อความเป็นอย่างนี้อีกมิได้มี

ดูกรอัครกิเวสสนะ ภิกษุผู้มีจิตหลุดพ้นแล้วอย่างนี้ ย่อม
ไม่วิวาทแก่งแย่งกับใคร ๆ โวหารในที่ชาวโลกเขาพูดกัน ก็
พูดไปตามโวหารนั้น แต่ไม่ยึดมั่นด้วยทิฏฐิ

กัมมัตถ์ ท่านพระสารีบุตรนั่งถวายเป็นพุทธ ฌ เบื้อง
พระปฤษฎางค์ของพระผู้มีพระภาคเจ้า ได้มีความดำริว่า
พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสการละธรรมเหล่านั้น ด้วยปัญญาอัน

ยิ่งแก่เราทั้งหลาย ได้ยินว่าพระสุคตเจ้าตรัสการสะกิ้นธรรม
 เหล่านี้ด้วยปัญญา อันยิ่งแก่เราทั้งหลาย ได้ยินว่า พระสารีบุตร
 ตระหนักชัดดังนี้ จิตของท่านก็หลุดพ้นแล้วจากอาสวะทั้งหลาย
 ไม่ถือนั่นด้วยอุปาทาน ฯ

ส่วนที่พระนขะ ปริพาชกได้ธรรมจักษุ คือดวงตาเห็น
 ธรรมปราศจากธุลีคือกิเลส ปราศจากมลทินว่า สิ่งใดสิ่งหนึ่ง
 มีความเกิดขึ้นเป็นธรรมดาสิ่งนั้นทั้งมวลล้วนมีความดับไปเป็น
 ธรรมดาดังนี้ (จากไตรปิฎกฉบับสยามรัฐ กัณฑ์ที่ ๑๗๑)

ครั้นแล้วพระพุทธเจ้าก็เสด็จไปประทับ ณ เวฬุวนาราม
 พระมหาวิหารเวลาค่ำ วันเพ็ญเดือน ๓ นั้นเอง บรรดาพระ
 อรหันต์ทั้งหลายผู้เป็นอเสขะปิณาสพ ได้ไปประชุมพร้อมกัน
 โดยมีได้มีการนัดหมาย มีจำนวน ๑๒๕๐ องค์ พระพุทธเจ้า
 จึงโปรดแสดงพระธรรมเทศนาปาฏิโมกข์ แล้วสรุปลงเป็น
 ธรรมอันถือว่าเป็นหัวใจคำสอนในพระพุทธศาสนา แล้วประ
 กาศคำว่า “พุทธศาสนา” เป็นครั้งแรกในสงฆ์ปริมณฑล
 และท่ามกลางลัทธิศาสนาอื่น ๆ ในกรุงราชคฤห์นั้น

สรุปว่า ๑. พระพุทธศาสนานั้น ประกาศขึ้นเมื่อวัน
 เพ็ญเดือน ๓ เรียกว่าวัน “มาฆะบูชา” หลังจากทีพระพุทธ-
 เจ้าตรัสรู้แล้วแต่วันเพ็ญเดือน ๖ “วันวิสาขบูชา” จนถึง

วันเพ็ญเดือน ๓ รวมเป็นเวลา ๔ เดือน พอดี

๒. ที่เรียกว่า “พระพุทธศาสนา” นั้น ประกอบด้วย องค์ ๓ คือ พระพุทธเจ้า ๑ พระธรรมเจ้า ๑ และพระสงฆ์เจ้า ๑ รวม ๓ ประการเป็นไตรรัตน์อันประเสริฐ ๆ

ธรรม ๔ อย่าง

วุฑฒิ คือธรรมเป็นเครื่องเจริญ ๔ อย่าง

๑. สัมปปริสังเสวะ คบท่านผู้ประพฤติชอบ ด้วย กาย วาจา ใจ ที่เรียกว่า สัตบุรุษ

๒. สัทธัมมัสสวนะ ฟังคำสั่งสอนของท่านโดยเคารพ

๓. โยนิโสมนสิการ ตริตrongให้รู้จักสิ่งที่ดีหรือชั่วโดยอุบายที่ชอบ

๔. ธัมมานุธัมมปฏิบัติ ประพฤติธรรมสมควรแก่ธรรม ซึ่งได้ตรองเห็นแล้ว

ฉกร ๔

๑. ปฏิรูปเทสวาสะ อยู่ในประเทศอันสมควร

๒. สัมปปริสสุบัสสยะ คบสัตบุรุษ

๓. อตตสัมมาปณิธิ ตั้งตนไว้ชอบ

๔. ปุพเพกตปุณญตา ความเป็นผู้ได้ทำความดีไว้ในปางก่อน ฯ ธรรม ๔ อย่างนี้ จุลลอรธนำไปสู่ความเจริญ

อคติ ๔

- ๑) ลำเอียงเพราะรักใคร่กัน เรียกว่าฉันทาคติ
- ๒) ลำเอียงเพราะไม่ชอบกัน เรียกว่า โทสาคติ
- ๓) ลำเอียงเพราะเขลา เรียกว่าโมหาคติ
- ๔) ลำเอียงเพราะกลัว เรียกว่าภยาคติ

อคติ ๔ ประการนี้ไม่ควรประพฤติ

(ธรรมวิภาค นวโอวาทหน้า ๓๕ — ๓๖)

อธิษฐานธรรม คือธรรมที่ควรตั้งไว้ในใจ ๔ อย่าง

- ๑) ปัญญา ความรอบรู้สิ่งที่ควรรู้
- ๒) สัจจะ ความจริงใจ คือประพฤตีสั่งใดก็ให้ได้จริง
- ๓) จาคะ สละสิ่งที่เบียดเบียนขัดขวางแก่ความจริงใจ
- ๔) อุปสมะ สงบใจจากสิ่งที่เบียดเบียนขัดขวางแก่ความสงบ

อิทธิบาท คือคุณเครื่องให้สำเร็จความประสงค์ ๔

- ๑) ฉันทะ พอใจรักใคร่ในสิ่งนั้น
- ๒) วิริยะ เพียรประกอบสิ่งนั้น

- ๓) จิตตะ เอาใจผูกไว้ในสิ่งนั้นไม่วางธุระ
- ๔) วิมังสา หมั่นตรองพิจารณาเหตุผลในสิ่งนั้น
คุณธรรม ๔ อย่างนี้มีบริบูรณ์แล้ว อาจชักนำ
บุคคลให้ถึงสิ่งที่ต้องประสงค์ซึ่งไม่เหลือวิสัย

ควรทำความไม่ประมาทในที่ ๔ สถาน

- ๑) ในการละการทุจริต ประพฤติกายสุจริต
- ๒) ในการละวจีทุจริต ประพฤติวจีสุจริต
- ๓) ในการละมโนทุจริต ประพฤติมโนสุจริต
- ๔) ในการละความเห็นผิด ทำความเห็นให้ถูกต้อง
อีกอย่างหนึ่ง

๑) ระวางใจไม่ให้กำหนัด ในอารมณ์เป็นที่ตั้งแห่ง
ความกำหนัด

๒) ระวางใจไม่ให้ชักเคืองในอารมณ์ เป็นที่ตั้งแห่ง
ความชักเคือง

๓) ระวางใจไม่ให้หลงในอารมณ์ เป็นที่ตั้งแห่ง
ความหลง

๔) ระวางใจไม่ให้มัวเมาในอารมณ์ เป็นที่ตั้งแห่ง
ความมัวเมา

พรหมวิหาร ๔

๑) เมตตา ความรักใคร่ปรารถนาจะให้เป็นผู้สุข แผ่น
ส่วนกุศลให้

๒) กรุณา มีความสงสาร คิดจะช่วยให้พ้นทุกข์

๓) มุทิตา ความพลอยยินดีเมื่อผู้อื่นได้ดีและทำความ
ดี

๔) อุเบกขา ความวางเฉย ไม่ดีใจ ไม่เสียใจ เมื่อผู้
อื่นถึงความวิบัติ และมีใจเป็นกลางไม่เข้าด้วยฝ่ายใด

(ธรรมวิภาค นวโกวาท หน้า ๓๗)

คหิปฏิบัติ

อบายมุข คือ เหตุเครื่องฉิบหาย ๔ อย่าง

๑) ความเป็นนักเลงหญิง

๒) ความเป็นนักเลงสุรา

๓) ความเป็นนักเลงการพนัน

๔) ความคบคนชั่วเป็นมิตร

โทษ ๔ อย่างนี้ไม่ควรประพฤติ (นวโกวาท หน้า ๖๗)

สัมปราชิกัตถประโยชน์ คือประโยชน์ภายนอก ๔ อย่าง

๑) สัทธาสัมปทา ถึงพร้อมด้วยศรัทธา คือเชื่อสิ่งที่

ควรเชื่อ เช่น เชื่อว่าทำได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว เป็นต้น

๒) ศีลสัมปทา ถึงพร้อมด้วยศีล คือรักษา กาย วาจา
เรียบร้อยดีไม่มีโทษ

๓) วาจาสัมปทา ถึงพร้อมด้วยการบริจาคนาน เป็น
การเฉลี่ยสุขให้แก่ผู้อื่น

๔) บัญญาสัมปทา ถึงพร้อมด้วยปัญญา รู้จักบาปบุญ
คุณ โทษ ประโยชน์ มิใช่ประโยชน์ เป็นต้น

(นวโกวาท หน้า ๖๘)

มิตรมีความรักใคร่มีลักษณะ ๔

๑) เราเป็นทุกข์ ๆ ด้วย

๒) เราสุข ๆ ด้วย

๓) ได้เถียงคนที่พูดตโตยน์เพื่อน

๔) รับรองคนที่พูดสรรเสริญเพื่อน

สังกหัตถ์ ๔

๑) ทานให้ปันสิ่งของ ๆ ตนแก่ผู้ที่ควรให้ปัน

๒) ปิยะวาจา เจาจากที่อ่อนหวาน

๓) อรรถจริยา ประพฤติสิ่งที่เป็่นประโยชน์แก่ผู้อื่น

- ๔) สมานัตตตา ความเป็นคนมีตนเสมอไม่ถือตัว
คุณ ๔ อย่างนี้เป็นเครื่องยึดเหนี่ยวใจผู้อื่นไว้ได้

สุขของกฤหัสถ์ ๔ อย่าง

- ๑) สุขเกิดแต่ความมีทรัพย์
- ๒) สุขเกิดแต่ความจ่ายทรัพย์บริโภคน
- ๓) สุขเกิดแต่ความไม่ต้องเป็นหนี้
- ๔) สุขเกิดแต่ประกอบกิจการงานที่ปราศจากโทษ

ตระกูลอันมั่นคงจะตั้งอยู่ยาวนานไม่ได้ เพราะสถาน ๔

- ๑) ไม่แสวงหาพัสดุที่หายแล้ว
 - ๒) ไม่บูรณะพัสดุที่คร่ำคร่า
 - ๓) ไม่รู้จักประมาณในการบริโภคสมบัติ
 - ๔) ตั้งสตรีหรือบุรุษทุกสิ่งให้เป็นแม่เรือนพ่อเรือน
- ผู้หวังดำรงตระกูลควรเว้นสถาน ๔ ประการนี้

(นวโกวาทหน้า ๗๒ - ๗๓)

ธรรมของภราวาส ๔ อย่าง

- ๑) สัจจะ ซื่อสัตย์แก่กัน
- ๒) ทมะ รู้จักข่มจิตของตน

๓) ขันติ อุตทณ

๔) จาคะ สละให้บ้านสิ่งของ ๆ ตนแก่คนที่ควรให้
(นวโกวาท หน้า ๘๔)

ธรรม ๕ อย่าง

ประโยชน์เกิดแต่การถือโภคทรัพย์ ๕ อย่าง

พระพุทธเจ้าตรัสแก่นาถบิณฑิกมหาเศรษฐีว่า ผู้แสวงหา
โภคทรัพย์ได้โดยทางที่ชอบแล้ว

๑) เลี้ยงตน เลี้ยงมารดา บิดา บุตร ภรรยา คนใช้ให้
เป็นสุข

๒) เลี้ยงเพื่อนฝูงให้^๒เป็นสุข

๓) บำบัดอันตรายซึ่งเกิดแต่เหตุต่าง ๆ

๔) ทำพลี ๕ อย่างคือ

ก. ญาติพลี สงเคราะห์ญาติ

ข. อติถิพลี ต้อนรับแขก

ค. ปุพพเปตพลี ทำบุญอุทิศให้ผู้ตาย ที่เกิดเป็น

เปรต

ฌ. ราชพลี ถวายเป็นของหลวง มีเสียภาษีอากร

เป็นต้น

ง. เทวตาพลี ทำบุญอุทิศให้เทวดา ๆ ย่อมตอบ
แทน

๕) บริจาคทานให้สมณะพราหมณ์ ผู้ประพฤติดชอบ
(พราหมณ์นั้นหมายถึงพระอรหันต์)

(ไตรปิฎกฉบับ ๒๕ ศตวรรษเล่ม ๓๓ หน้า ๖๓)

มิจฉาวณิชา คือการค้าขายไม่ชอบธรรม ๕ อย่าง

๑. ค้าขายเครื่องประหาร
๒. ค้าขายมนุษย์
๓. ค้าขายสัตว์เป็น สำหรับฆ่าเป็นอาหาร
๔. ค้าขายน้ำเมา
๕. ค้าขายยาพิษ

การค้าขาย ๕ อย่างนี้เป็นข้อห้าม อุบาสกไม่ให้ประกอบ
(นวโกวาทหน้า ๗๕)

ธรรม ๖ อย่าง

การระ ๖ อย่าง

การระเคารพในพระพุทธเจ้า ๑ ในพระธรรมเจ้า ๑ ใน
พระสงฆ์เจ้า ๑ ในการศึกษา ๑ ในความไม่ประมาท ๑ ใน
ปฏิสันถารต้อนรับปราศรัย ๑

สารานิยธรรม ๖ อย่าง

๑. เข้าไปตั้งกายกรรมประกอบด้วยเมตตา ทั้งต่อหน้า
และลับหลัง คือช่วยชวนชวายกิจธุระของเพื่อนกัน ด้วยกาย
มีพยาบาลใช้เป็นที่ตั้ง ด้วยจิตเมตตา

๒. เข้าไปตั้งวัจยกรรมประกอบด้วยเมตตา ในเพื่อนทั้ง
ต่อหน้าและลับหลัง ช่วยชวนชวายในกิจธุระของเพื่อนด้วย
วาจา ด้วยจิตเมตตา

๓. เข้าไปตั้งมโนกรรม ประกอบด้วยเมตตาในเพื่อน
ทั้งต่อหน้าและลับหลัง คิดแต่สิ่งที่เป็นประโยชน์แก่เพื่อนกัน

๔. แบ่งปันลาภที่ตนได้มาแต่ชอบธรรม ไม่หลงไว้
บริโภคเฉพาะผู้เดียว

๕. รักษาศีลบริสุทธิ์เสมอกัน ไม่ทำตนให้เป็นที่รังเกียจ
ของผู้อื่น

๖. มีความเห็นร่วมกัน ไม่วิวาทกับใคร ๆ เพราะมี
ความเห็นผิดกัน

ธรรม ๖ อย่างนี้ ทำผู้ประพฤติกให้เป็นที่ยรักที่เคารพของ
ผู้อื่น เป็นไปเพื่อสงเคราะห์กันและกัน เป็นไปเพื่อความไม่

วิวาทกันและกัน เป็นไปเพื่อความพร้อมเพรียงเป็นอันหนึ่งอัน-
เดียวกัน

(นวโอวาทหน้า ๔๘) ไตรปิฎกเล่ม ๓๔ หน้า ๔๓๓

ทิศ ๖

พระพุทธเจ้าทรงแสดงแก่สังคาลลมานพ ผู้ต้นเข้าชน
ต้องออกเดินให้วัดทิศทั้งหกเป็นประจำ ตามคำสั่งสอนของบิดา
พระพุทธเจ้าไปพบเข้า จึงตรัสสอนให้ไหว้เคารพทิศตามคำสั่ง
ของพระอริยเจ้า ด้วยทิศ ๖ ประการ

๑. ปุรัตถิมทิศ ทิศเบื้องหน้า ได้แก่บิดามารดา
๒. ทักขินทิศ ทิศเบื้องขวา ได้แก่ครูบาอาจารย์
๓. บัจฉิมทิศ ทิศเบื้องหลัง ได้แก่บุตรภรรยา
๔. อุตตระทิศ ทิศเบื้องซ้าย ได้แก่มิตร
๕. เหมฐิมทิศ ทิศเบื้องต่ำ ได้แก่คนใช้
๖. อูปริมทิศ ทิศเบื้องบน ได้แก่สมณะพราหมณ์

ข้อ ๑ ปุรัตถิมทิศ ทิศเบื้องหน้า มารดาบิดา ฯ

บุตรพึงบำรุงด้วยสถาน ๕ คือ

๑. ท่านเลี้ยงมาแล้ว บุตรพึงเลี้ยงตอบ
๒. ทำกิจการงานของท่าน

๓. พึงตั้งตนให้ดี ดำรงวงศ์สกุล
๔. ประพฤติตนให้เป็นที่ควรรับมรดก
๕. เมื่อท่านล่วงลับไปแล้ว ทำบุญอุทิศให้ท่าน
มารดาบิดา ย่อมอนุเคราะห์บุตรด้วยสถาน ๕
๑. ห้ามไม่ให้บุตรทำความชั่ว
๒. ให้ตั้งอยู่ในความดี
๓. ให้ศึกษาศิลปวิทยา
๔. หากรรยาที่สมควรให้
๕. มอบทรัพย์ให้ในสมัยที่ควรให้

ข้อ ๒ ทักขินทิส คือทศเบื่องขวาอาจารย์ ศิษย์

พึงบำรุง

๑. ด้วยลูกขนตอนรับ
๒. ด้วยเข้าไปยืนรับใช้
๓. ด้วยเชื้อฟาง
๔. ด้วยอุปฐาก
๕. ด้วยเรียนศิลปวิทยาโดยความเคารพ
๓. บอกศิลปให้สิ้นเชิงไม่ปิดบังอำพราง
๔. ยกย่องให้ปรากฏในเพื่อนฝูง

๕. ทำความป้องกันในทิศทั้งหลาย

ข้อ ๓ บัณฑิตที่คฤหาสน์ของภรรยา สาม

พึงบำรุงสถาน ๕

๑. ยกย่องนับถือว่าเป็นภรรยา
๒. ค้ำว้ไม่ดูหมิ่น
๓. ค้ำว้ไม่ประพฤติกว้างใจ
๔. ย่อมมอบความเป็นใหญ่ให้
๕. ค้ำว้ให้เครื่องแต่งกาย

ภรรยาเยี่ยงอนุเคราะห์สามค้ำว้สถาน ๕

๑. จัดการงานดี
๒. ส่งเคราะห์คนข้างเคียงของสาม
๓. ไม่ประพฤติกว้างใจสาม
๔. รักษาทรัพย์ที่สามหามาได้ไว้
๕. ขยันไม่เกียจคร้านในกิจการทั้งปวง

ข้อ ๔ อุตสาหะที่ คฤหาสน์ของชาย มิตร ๆ กุล-

บุตรพึงบำรุงค้ำว้สถาน ๕

๑. ให้ปัน
๒. ค้ำว้เจรจาถ้อยคำไพเราะ

๓. ช่วยประพฤติประโยชน์ให้
๔. ช่วยความเป็นผู้สมทนเสมอ
๕. ช่วยไม่แก่งกล่าวให้คลาดเคลื่อนความเป็นจริง

มิตรย่อมอนุเคราะห์กุลบุตรด้วยสถาน ๕

๑. รักษามิตรผู้ประมาทแล้ว
๒. รักษาทรัพย์ของมิตรผู้ประมาท
๓. เมื่อมีภัยเอาเป็นที่พึ่งพำนักได้
๔. ไม่ละทิ้งในยามวิบัติ
๕. นับถือตลอดถึงวงศ์ญาติของมิตร

ข้อ ๕ เทวภูมิทิศ ทิศเบื้องต่ำ คนไข้ นายพึง

บำรุงด้วยสถาน ๕

๑. ช่วยจัดการงานให้ทำตามสมควรแก่กำลัง
๒. ช่วยให้อาหารและรางวัล
๓. ช่วยรักษาพยาบาลในเวลาเจ็บไข้
๔. ช่วยแจกของมีรสแปลกให้กิน
๕. ช่วยปล่อยในสมัยที่ควรไปเที่ยวชม

คนไข้ย่อมอนุเคราะห์นาย ด้วยสถาน ๕

๑. ลูกขนทำงานก่อนนาย

๒. เลิกการงานที่หลังนาย
๓. ถือเอาแต่ของที่นายให้
๔. ทำงานให้ดีขึ้น
๕. นำคุณของนายไปสรรเสริญในที่นั้น ๆ

ข้อ ๖ ปุริมทิศ คือทิศเบื้องบน สมณะพราหมณ์
 กุลบุตรพึงบำรุงด้วยสถาน ๕

๑. ด้วยกายกรรมทำอะไร ๆ ประกอบด้วยเมตตา
 เพื่อแผ่
๒. วจีกรรม พูดอะไร ๆ ประกอบด้วยเมตตา
๓. มโนกรรม คิดอะไร ๆ ประกอบด้วยเมตตา
๔. ด้วยความไม่เป็นผู้ปิดประตู คือมิได้ห้ามไม่ให้เข้า
 บ้านเรือน
๕. ด้วยให้อำมิสถาน

สมณะพราหมณ์ ย่อมอนุเคราะห์กุลบุตรด้วย

สถาน ๖

๑. ห้ามไม่ให้กระทำความชั่ว
๒. ให้ตั้งอยู่ในความดี

๓. อนุเคราะห์ด้วยน้ำใจอันงาม
๔. ให้ได้ฟังสิ่งที่ไม่เคยฟัง
๕. ทำสิ่งที่เคยฟังแล้วให้แจ่มแจ้ง
๖. บอกทางสวรรค์ให้

อธิบายเครื่องนิบพาย ๖

๑. คมน้ำเมา
๒. เทียวกลางคืน
๓. เทียวดูการละเล่น
๔. คบคนชั่วเป็นมิตร
๕. เล่นการพนัน
๖. เกียจคร้านทำการงาน

(คิหิปฏิบัติในนวโกวาทหน้า ๗๖ ถึง ๘๒) ไตรปิฎกเล่ม ๑๖

หน้า ๒๕๒

ธรรม ๖ อย่าง

เทวคาทูลถามพระพุทธเจ้าว่า ให้อะไร ชื่อว่าให้กำลัง ฯ-
ตรัสตอบว่า

๑. บุคคลให้อาหารชื่อว่าให้กำลัง

๒. ให้ผ้าชื่อว่าให้วรรณะ
๓. ให้ยานพาหนะชื่อว่าให้ความสุข
๔. ให้ประทับโคมไฟชื่อว่าให้จักขุ
๕. ให้ทัพภาศยชื่อว่าให้สิ่งทั้งปวง
๖. ส่วนผู้ที่ปราสอนชื่อว่าให้อมฤตธรรม

(ไตรปิฎก เล่ม ๒๓ หน้า ๕๖)

ธรรม ๗ อย่าง

มหาอำมาตย์อุคคะของพระเจ้าปเสนทิโกศล ได้มาเฝ้า
พระพุทธรเจ้า แล้วกราบทูลว่า น้าอัสจรรย มิคาระเศรษฐี
ผู้เป็นหลานโรณะเศรษฐีมีทรัพย์มาก มีทองแสนลี้มจะกล่าว
ไปใยถึงเงิน พระพุทธเจ้าตรัสว่า เราไม่ได้กล่าวว่าไม่มี
แต่ทรัพย์นั้นเป็นของทั่วไป แก่ ไฟ, น้ำ, พระราชาและโจร
ทายาทผู้ไม่เป็นที่รัก

ทรัพย์ ๗ ประการนี้แล ไม่ทั่วแก่ ไฟ, น้ำ, พระ
ราชา, โจร ผู้ไม่เป็นที่รัก คือ

๑. ศรัทธา ความเชื่อในสิ่งที่ควรเชื่อ
๒. ศีล รักษา กายวาจา ให้สงบเรียบร้อย
๓. หิริ ความละอายต่อบาปทุจริต

๔. โอตตปปะ ความสตั้งกลัวต่อบาป ไม่กล้าประพฤติ
ชั่ว

๕. พาหุสัจจะ ความเป็นคนเคยได้ยินฟังมามาก ทรง
จําธรรม และรู้ศิลปวิทยา

๖. จาคะ สละให้ปันสิ่งของ ๆ ตนแก่ผู้ควรให้

๗. บัญญา รอบรู้สิ่งที่เป็นประโยชน์ และไม่
เป็นประโยชน์

อริยทรัพย์ ๗ ประการนี้ดีกว่าทรัพย์ภายนอก คือ
เงินทองเป็นต้น ไฟ, น้ำ, พระราชา, และโจรก็ไม่สามาร
ถเอาไปจากเราได้ ควรแสวงไว้ด้วยดี

(จากไตรปิฎกเล่ม ๓๕ หน้า ๙)

ธรรมอีก ๗ อย่าง

สัพปุริสธรรม ๗ อย่าง

๑. สัตบุรุษ ประกอบด้วยธรรม ๗ ประการ คือ มี
ศรัทธา มีความละอายต่อบาป มีความกลัวต่อบาป เป็นคน
ได้ยินได้ฟังมาก เป็นคนมีความเพียร เป็นคนมีสติมั่นคง
เป็นคนมีปัญญา

๒. จักปรึกษาสิ่งใดกับใคร ๆ ก็ไม่ปรึกษาที่เบียดเบียน
ตนและผู้อื่น

๓. คิดสิ่งใดก็ไม่คิดเพื่อจะเบียดเบียนตนและผู้อื่น

๔. จะพูดสิ่งใดก็ไม่พูดที่จะเบียดเบียนตนและผู้อื่น

๕. จะทำสิ่งใดก็ไม่ทำเพื่อเบียดเบียนตนและผู้อื่น

๖. มีความเห็นชอบ มีความเห็นว่า ทำดีได้ดี ทำชั่ว
ได้ชั่ว

๗. ให้ทานโดยเคารพ คือเอื้อเฟื้อแก่ของที่ตนให้ และ
ผู้รับทานนั้นไม่ทำอาการ ดุจทั้งเสียโยนให้

(นวโกวาทหน้า ๕๔)

ธรรม ๘ อย่าง

ธรรม ๘ อย่าง เป็นธรรมที่ครอบงำสัตว์โลก ๆ -

ย่อมเป็นไปตามนั้น

๑. มีลาภก็ดี เสื่อมลาภก็ดี ไม่ควรดีใจและเสียใจเกิน
ไป

๒. มียศก็ดี หรือเสื่อมยศก็ดี ไม่ควรดีใจและเสียใจ
จนเกินไป

๓. นินทาหรือสรรเสริญ เป็นของคู่กันมาแต่ไหนแต่

ไรแล้ว เมื่อโลกมีอยู่ เพราะเป็นธรรมชาติของชาวโลก

๔. สุขก็ทุกข์ก็ดี ไม่ทุกข์ไม่สุขก็ดี ย่อมไม่คงที่ มีการเปลี่ยนแปลงไปตลอดวัน ตลอดคืน ควรพิจารณาสิ่งที่เกิดแล้วแก่เรา ก็แต่ว่ามันไม่เที่ยง เป็นทุกข์ทนอยู่ทีเดียวยาวไม่ได้ มีความแปรปรวนไปเป็นอย่างอื่นเป็นธรรมดา

เป็นอนัตตาห้ามไม่ได้ เมื่อรู้ตามความเป็นจริงอย่างนั้นแล้ว อย่าให้สิ่งนั้นครอบงำจิตใจได้ คืออย่ายินดีในส่วนที่ปราณานัก และอย่ายินร้ายในส่วนที่ไม่ปราณานัก ผู้ที่ได้ฟังคำสั่งสอนของพระอริยเจ้าแล้ว ย่อมไม่เป็นทุกข์เดือดร้อน ย่อมผ่อนคลายเบาบางลงได้เสมอไป

(ไตรปิฎกเล่ม ๓๒ หน้า ๓๑๑)

ธรรม ๙ อย่าง

มละ คือมลทิน สิ่งที่ทำให้บุคคลเศร้าหมอง ๙ ประการ คือ

๑. ความโกรธ ๒. ลบหลู่บุญคุณท่าน ๓. ริษยา
๔. ตระหนี่ ๕. มายา ๖. มักอวด ๗. พุกปด ๘. มีความ
ปราณาลามก ๙. เห็นผิด

บุคคลควรละกรรมเหล่านี้เสีย จิตจึงจะผ่องใส

(นวโกวาทหน้า ๕๘)

กรรม ๑๐ อย่าง

กุศลกรรมบถ ๑๐ คือ จัดเป็นกายกรรม ๓ อย่าง

๑. ปาณาติปาตาเวรมณี เว้นจากประทุษฐีชีวิตและ
ร่างกายของบุคคลและสัตว์

๒. อทินนาทานาเวรมณี เว้นจากประทุษฐีร้ายทรัพย์
ของผู้อื่นให้เสียหาย ด้วยอาการ ลักขโมย วึ่งราว ชิงทรัพย์
และยกยอก ฉ้อโกง เป็นต้น

๓. กาเมสุมิจฉาจาราเวรมณี เว้นจากการประพฤตินิโคต
ในกาม

จัดเป็นวจีกรรม ๔ อย่าง

๔. มุสาวาทาเวรมณี เว้นจากการพูดเท็จ

๕. ปิสุณาวาจาเยเวรมณี เว้นจากการพูดส่อเสียด

๖. ผรุสวาจาเยเวรมณี เว้นจากการพูดคำหยาบ

๗. สัมผัปปลาปาเวรมณี เว้นจากพูดเพ้อเจ้อ

จัดเป็นมโนกรรม ๓ อย่าง

๘. อนภิชชา ไม่โลภอยากได้ของผู้อื่น
 ๙. อพยาบาท ไม่พยาบาทปองร้ายเขา
 ๑๐. สัมมาทิฏฐิ มีความเห็นตามคลองธรรม
- ธรรม ๑๐ อย่างนี้เป็นบุญกุศลควรทำเนน

ธรรมอีก ๑๐ อย่าง

บุญกิริยาวัตถุ ๑๐ อย่าง

๑. ทานมัย บุญสำเร็จด้วยการบริจาคทาน
๒. สีลมัย บุญสำเร็จด้วยการรักษาศีล ระวังกาย วาจา ไม่ให้ทำบาปลามก
๓. ภาวนามัย บุญสำเร็จด้วยการภาวนา (มีตัวอย่าง)
๔. อ้นจายนมัย บุญสำเร็จด้วยประณตถ่อมตนต่อผู้ใหญ่
๕. เวยยาวจนมัย บุญสำเร็จด้วยการขวนขวายในกิจที่ชอบ
๖. ปัตติทานมัย บุญสำเร็จด้วยการให้ส่วนบุญ (มีตัวอย่าง)
๗. ปัตตานุโมทนามัย บุญสำเร็จด้วยการอนุโมทนาส่วนบุญ (มีตัวอย่าง)

๘. ธรรมสวนะมย บัญชีสำเร็จด้วยการฟังธรรม (มีตัวอย่าง)

๙. ธรรมเทศนามัย บัญชีสำเร็จด้วยการแสดงธรรม (มีตัวอย่าง)

๑๐. ทิฏฐิชูกัมม์ การทำความเห็นให้ตรง

(นวโกวาทหน้า ๕๓ ถึง ๖๑)

ตัวอย่างข้อ ๓. ภาวนามัย พระพุทธเจ้าได้ทรงตรัสเทศนาสั่งสอนในเรื่องภาวานานี้ไว้มากมายหลายพระสูตร แต่จะนำมากล่าว ณ ที่นี้เป็นตัวอย่างเพียงพระสูตรเดียว คือ กายคตาสติ สติไปกับกาย ประทับอยู่ ณ วิหารเชตวัน ตรัสเทศนาเรื่อง กายคตาสติ ให้หนึ่งคู้บัลลังก์ ตั้งกายตรง ดำรงสติไว้เฉพาะหน้า มีสติหายใจออก หายใจเข้า ยาวกรู สั้นกรู ฯ เวลาเดินก็ รู หนึ่งกรู สั้นเดินกรู แล้วพิจารณาในกายนี้ เต็มไปด้วยของไม่สะอาด มีอาการ ๓๒ หรือพิจารณาปัญญาจรรณฐาน ๕ อย่าง ตามที่พระอุปัชฌาย์สอนในเวลาอุปสมบท ให้พิจารณา กายนี้เห็นแต่ภายนอก ๕ อย่างคือ เกษา-ผม, นะขา-เล็บ, ทันตา-ฟัน, ตะโจ-หนัง ฯ และถอยหลังกลับว่า ตะโจ, ทันตา, นะขา, โลมา, เกษา, ฯ แล้วเข้าปฐมญาณจนถึง

จตุตถญาณ ฯ

ถ้าพิจารณา^๕ลงไปแต่อย่างเดียว เช่นว่า เกษา ฯ
ก็เกษา^๖ชาอยู่ตรง^๗นั้น จนกว่าจิตจะสงบ อย่าง^๘นี้หมายความว่า
เป็นสมณะ^๙

ถ้าพิจารณา ๕ อย่างกลับไปกลับมา ตามรู้ตามเห็น
จนจิตสงบ ก็เรียกว่าวิปัสสนา หรือกำหนดรู้ กำหนดรู้ลม
หายใจเข้าหายใจออกก็เป็นวิปัสสนา แต่ถ้าตามหายใจเข้าออก
แล้ว ไปกำหนดรู้ไว้ที่หน้าท้อง^{๑๐}รู้ว่า มีอาการพองขึ้นเพราะหายใจ
เข้า หายใจออกหน้าท้องก็ยุบลง เช่น^{๑๑}นกเป็นได้ทั้งสมณะ
และวิปัสสนา (ไตรปิฎกเล่ม ๒๑ หน้า ๒๔๙)

และยังมีคำอธิบายว่า

สมณะ เป็นความผ่องใส เพราะอรรถว่าไม่ฟุ้งซ่าน
วิปัสสนา เป็นความผ่องใสเพราะอรรถว่า พิจาร
ณาเห็นตามรู้ตาม

สมณะและวิปัสสนา เป็นความผ่องใสในเพราะ
อรรถว่ามีกิจเป็นอันเดียวกัน ธรรมที่เป็นคู่กันเป็นความผ่องใส
เพราะอรรถว่าไม่ลวงเกินกัน

(ไตรปิฎกเล่ม ๕๐ หน้า ๔๖๒ มัชฌิมนิกาย)

ตัวอย่างข้อ ๖ บัณฑิตทานมัย บุญสำเร็จด้วยการให้

ส่วนบุญ คนในสมัยก่อน เมื่อเขาไปทำบุญทำทาน ทิ้งไว้กับ
พระภิกษุสงฆ์กลับมาถึงบ้านแล้ว เขายกมือขึ้นกระพุ่มแสดงว่า
ขอบเอาบุญมาแบ่งให้คนทางบ้าน ด้วยกล่าวว่า จ้าว ขอแบ่ง
ส่วนบุญให้

ตัวอย่างข้อ ๗ บัณฑิตโมทนามัย บุญสำเร็จด้วย
การอนุโมทนานาส่วนบุญ ส่วนบุคคลที่อยู่ทางบ้าน ก็ยกมือ
กระพุ่มกล่าวตอบว่า ขออนุโมทนา

ตัวอย่างข้อ ๘ ธรรมสวนมัย บุญสำเร็จด้วยการฟัง
ธรรม เช่นเมื่อฟังพระสงฆ์เทศนาธรรม ของพระพุทธเจ้า
จบลงแล้ว ก็ยกมือขึ้นพนมกล่าวว่า สาธุ

ตัวอย่างข้อที่ ๙ ธรรมเทศนามัย บุญสำเร็จด้วยการ
แสดงธรรม เช่นพระเชมกะแสดงธรรมแก่พระเถระ ๖๐ รูป
เรื่องการยึดมั่นและไม่ยึดมั่นในขั้น ๕ คือ กายใจ บุคคล
แล้วทั้งสองฝ่ายทั้งผู้แสดงและผู้ฟัง ต่างก็สำเร็จมรรคผลไป
ด้วยกันทั้งหมด ฯ

(ไตรปิฎกเล่ม ๒๖ หน้า ๑๘๙)

ตัวอย่างข้อ ๑๐ ทิฏฐิชุกัมม กระทำความเห็นให้

ทรง นายบ้านชอกสีพันธุบุตร ไปเฝ้าพระพุทธเจ้าแล้วทูลว่า
 พวกพราหมณ์ชาวมัจฉาภูมิมีกณโฑน้ำติดตัว ประคับพวงมาลัย
 ด้วยสาหร่าย อาบน้ำทุกเช้าเย็น บำเรอไฟ พราหมณ์เหล่า
 นั้นชื่อยังสัตว์ที่ทำการละตายแล้วขึ้นสวรรค์ได้ โดยที่เขาให้
 เอาคนที่ตายแล้วขึ้นวางบนโตะ เอาผ้าขาวคลุม แล้วเอามาล้าง
 สาหร่ายชุบน้ำในหม้อพรมลงที่คนตาย แล้วชมมือขึ้นไปบนอา
 กาศแสดงว่าขึ้นสวรรค์ ฯ ทูลว่าพระโคตมจะทำอย่างนั้นบ้าง
 ได้ไหม

พระพุทธเจ้าตรัสว่า ถ้าอย่างนั้นเอาก่อนหินหรือก่อนกรวด
 ทั้งลงไปให้น้ำ แล้วชมมือให้ก่อนก่อนกรวดลอยขึ้นมาเหนือน้ำ
 ได้ไหม ตอบว่าไม่ได้.

ถามต่อไปอีกว่า เอาน้ำมันเทลงในอ่างน้ำลอยอยู่หน้าน้ำ
 แล้วชมมือให้น้ำมันจมลงใต้น้ำได้หรือไม่, พราหมณ์ทูลตอบว่า
 ไม่ได้ ฯ

ทรงถามพราหมณ์ต่อไปอีกว่า พราหมณ์ลงอาบน้ำเข้า
 เย็นเป็นการล้างบาป ลอยบาปตายแล้วได้ขึ้นสวรรค์ ถ้าเช่นนั้น
 เต่า หอย ปู ปลา ซึ่งอยู่ในน้ำ แขน้ำอยู่ตลอดวันตลอดคืน
 เมื่อตายแล้วมีขึ้นสวรรค์หมดหรือ

พราหมณ์ชอบใจ พอใจเห็นจริงด้วย ลงกราบพระ
พุทธเจ้า ทูลขอถึงพระรัตนตรัย ฯ เป็นต้น เป็นการทำความ
เห็นให้ตรงตามความเป็นจริง ฯ

(ไตรปิฎกเล่ม ๒๘ หน้า ๕๐๔ ภูมิสูตร)

อนุสสติ คือ อารมณทกวรรระลึก ๑๐ ประการ

๑. พุทธานุสสติ ระลึกถึงคุณพระพุทธรเจ้า
๒. ธัมมานุสสติ ระลึกถึงพระธรรมคำสั่งสอนของพระ
พุทธเจ้า
๓. สังฆานุสสติ ระลึกถึงคุณของพระสงฆ์รักษาศาธรรม
วินัยของพระพุทธรเจ้าไว้
๔. สีลานุสสติ ระลึกถึงคุณของศีลที่ตนมีอยู่
๕. จาคานุสสติ ระลึกถึงทานที่ตนบริจาค แล้วมีความ
สุขใจ
๖. เทวทานุสสติ ระลึกถึงคุณธรรมที่ทำให้บุคคลเป็น
เทวดา คือ หิริ โอตตัปปะ ธรรมที่คุ้มครองโลก
๗. มรณัตติสติ ระลึกถึงความตายที่จะมาถึงตน มีอะไร
ที่ควรทำ ให้รีบทำบุญกุศลไว้

๘. กายคตาสติ ระลึกทั่วไปในกาย มีอาการ ๓๒ เป็นของไม่งาม และระลึกถึงอาการเคลื่อนไหวของกายที่ทำที่พูด

๙. อานาปานสติ ระลึกถึงกายในกาย คือลมหายใจเข้าออก ตามรู้ตามเห็น กายสังขาร ลมหายใจเป็นของปรุงแต่งกายให้ดำรงคงชีวิตอยู่

๑๐. อุปสมานุสสติ ระลึกถึงคุณของพระนิพพาน ซึ่งเป็นที่ระงับกิเลส และกองทุกข์ทั้งหลาย

(จากนวโกวาท หน้า ๕๘ ถึง ๖๕)

อุปกิเลสอันเป็นเครื่องเศร้าหมองจิต คือ

๑. อภิชฌาวิสปะ ละโมภไม่สม่ำเสมอ คือเพ่งเล็ง-
อยากได้ของเขา

๒. พยาบาท ปองร้ายเขา

๓. โกรธะ โกรธ

๔. อุปนาหะ ผูกโกรธไว้

๕. มกฺขะ ลบหลู่บุญคุณท่าน

๖. ปลาสะ ยกตนเทียมท่าน

๗. อิสสา ริษยา เห็นเขาได้ดี ทำดี ทนอยู่ไม่ได้

๘. มัจฉริยะ ความตระหนี่ เหนียวแน่นเกินไป

๙. มายา มารยา

๑๐. สาถะเยยะ โอ้อวก ว่าตนดี ทำดี อย่างนั้น อย่างนั้น

๑๑. ถัมภะ หักข้อ รันไม่ฟังคำตักเตือน

๑๒. สารัมภะ แข่งดี โดยไม่มีความดีในตน

๑๓. มานะ ถือตัว ถือตน

๑๔. อติมานะ ดูหมิ่นท่าน

๑๕. ทมะ มัวเมาในตนว่าเป็นคนสวย คนมั่งมี

๑๖. ปมาทะ ความเลินเล่อ

เหล่านเป็นธรรมเครื่องเศร้าหมองจิต ควรละเครื่อง
เศร้าหมองจิตแล้ว มีศรัทธาเลื่อมใสต่อพระพุทธเจ้า พระ
ธรรมเจ้า พระสงฆ์เจ้า จิตย่อมตั้งมั่นสงบ ถ้าละไม่ได้มีหวังไป
ทุกที

(ไตรปิฎกเล่ม ๑๗ หน้า ๘๑ และหน้า ๕๘๖)

เราคืออะไร

พระพุทธเจ้าทรงจำแนกเรียกชื่อ กายใจ ไว้หลายอย่าง
เช่น สังขารร่างกาย รูปนาม, วัณฺณ อายตนะ, อนุอันเป็น
อนิจจังไม่อยู่นิ่งแปรปรวน

บุคคลแต่ละคนประกอบด้วยมหาภูตรูป ๔ อุปทารูป

๒๔ กังต๋อไปนั

มหาภูตรูป นับเนื่องในอรรถภาพ ได้แก่

๑. ราชูทิน แต่ไม่ใช่ดิน เป็นราชู อาศัยเทียบความแข็ง
อ่อน

๒. ราชูน้ำ แต่ไม่ใช่น้ำ อาศัยเทียบ ความเกาะกุม
ไหล

๓. ราชูลม แต่ไม่ใช่ลม อาศัยเทียบ ความเคลื่อนไหว

๔. ราชูไฟ แต่ไม่ใช่ไฟ อาศัยเทียบ ความร้อน ความ
อบอุน

อุปาทายรูป อันอาศัยมหาภูตรูป ได้แก่

ปสาทรูป ๕ คือ จักขุประสาท เห็นรูป

ประสาท หู ได้ยินเสียง

ประสาท จมูก ได้กลิ่น

ประสาท ลิ้น ได้รส

ประสาท กาย ได้สัมผัสถูกต้อง

โคจรรูป ๔ คือ เสียง ทุกอย่าง เรียกว่าสัทธายตนะ

กลิ่น ทุกอย่างเรียกว่า คันธายตนะ

รส ทุกอย่างเรียกว่า รสธายตนะ

สัมผัส ทุกอย่างเรียกว่า โผฏฐัพพะอายตนะ

ภาวะรูป ๒ คือ อิตถินทรีย์ รูปหึง ทรวดทรง กิริยา
อาการ สภาพของหึง ปริสสินทรีย์ รูปชาย ทรวดทรง
กิริยา อาการสภาพของชาย

ชีวิตรูป ๑ อายุ ความดำรงอยู่ ความเป็นไป นับได้เป็น
วัน เดือน ปี

หทัยรูป ๑ วัตถุ ที่อาศัยของจิต

วิญญัตติรูป ๒ กายวิญญัตติ กิริยาที่แสดงออกทางกาย

วจีวิญญัตติ การนึกคิดแล้ว จึงพูดออกทาง

วาจา การโฆษณา

ปริเฉทรูป ๑ อากาศธาตุ ความว่างเปล่าในจักรวาล ช่อง
ว่างในกาย

วิกาลรูป ๓ รูปลหุ ความเบา ความเร็ว ความไม่เชื่องช้า

รูปมุกตา ความอ่อนไม่แข็ง

รูปกัมมัญญตา กิริยาที่ควรแก่การงาน พอเหมาะ

พอสม พอดี

ลักษณะรูป ๔ รูปอุปายะ ความสั่งสมอันเป็นความ

เกิดแห่งรูป

รูปสันตติ ความเจริญสืบต่อแห่งรูป

รูปชระตา ความสิ้นไป ความเสื่อมไป พันหัก ผม
หงอก ตาฟาง หนึ่งเหนียว เสื่อมอายุ ความหง่อมแห่งอินทรีย์

รูปอนิจจตา ความสิ้นไป ความเสื่อมไป ความคลาย
ไป ความทำลาย ความอันตรธาน ความไม่เที่ยง เป็นทุกข์
ทนอยู่ไม่ได้แห่งรูป

อาหารรูป กพพิงการาหาร รสที่เกิดแต่อาหารต่าง ๆ

อุปาทา รูปภายนอกที่อยู่ใกล้และไกล ๆ

อนุปาทา รูปละเอียด

อุปาทินนะ รูปที่กรรมแต่งขึ้น ให้เกิดเป็นบุคคลเป็น

สัตว์

อนุปาตินนะ รูปที่กรรมมิได้แต่งขึ้น แต่บุคคลแต่งขึ้น

เช่น โต๊ะ เก้าอี้ ฯ

(ไตรปิฎกเล่ม ๕๖ หน้า ๒๕๔)

นาม

นาม คือ จิต ๘๘ ดวง อันประกอบด้วยเจตสิก ๕๒-

ดวงปรุงแต่งจิต และ จิตนี้เรียกชื่อได้หลายอย่าง คือ มโน

มณัส มนายตนะ วิญญาน วิญญานขันธ มโนวิญญาน

มโนวิญญานธาตุ มนินทรีย์ หทัย และในภาษาไทยเรียกว่า
ใจ รวม ๑๐ อย่าง

อนึ่ง จิตหรือวิญญานนี้ ในพระธรรมบทกล่าวไว้ว่า
มโนปุพพัง คมธัมมา มโนเสฏฐา มโนมายา แปลความ
ว่าธรรมทั้งหลาย มีจิตเป็นใหญ่ มีจิตเป็นหัวหน้า สำเร็จแล้ว
ด้วยจิต ฯ

รูป คือ สิ่งที่ยืนให้รู้

นาม คือสภาวะธรรมที่เข้าไปรู้ (จิต, วิญญาน)

รูปนาม ตามที่กล่าวมาในพระอภิธรรมนี้แล้ว ยังมีรูป
นามพระสูตรอีกหลายอย่าง เช่น ขันธ ๕, आयตนะ ๑๒, -
และธาตุ ๑๘, ปฏิจสมุปบาท อินทรีย์ ๒๒, และอริยสัจ
ดังต่อไปนี้

รูปนาม ในขันธ ๕

๑. รูป มีจำนวนเท่ากับรูปในพระอภิธรรม ดังกล่าว
มาแล้ว

๒. เวทนา มี ๓ ได้แก่ความเสวย สุข ทุกข์ ไม่-
ทุกข์ไม่สุข

๓. สัญญา มี ๖ ได้แก่ความจำรูป จำเสียง จำกลิ่น

จํารส จําสัมผัสถูกต้อง และธรรมมารมณ

๔. สังขาร มี ๓ ได้แก่ กายสังขาร คือลมหายใจเข้า
หายใจออก ปรงแต่งกาย ๑ วจิตสังขาร คือวิตกวิจารณ์กิต
แล้วจึงพูดจึงทำ ๑ จิตตสังขาร คือสัญญาและเวทนาซึ่งอยู่
กับใจ ปรงแต่งใจ ๑

๕. วิญญาณ คือจิต เมื่อตาเห็นรูปจิตก็อยู่ที่ตา, เมื่อ
หูได้ยินเสียงจิตก็อยู่ที่หู เมื่อลิ้นได้ลิ้มรส เมื่อจมูกได้กลิ่น จิต
ก็อยู่ที่จมูก เมื่อกายสัมผัสถูกต้อง เย็น ร้อน อ่อน แข็ง จิตก็
อยู่ที่สัมผัสนั้น เมื่อมโนทวารได้สัมผัสมโนวิญญาณก็รู้อารมณ์
จึงเรียกว่าวิญญาณ ๖

จิตจึงเกิดสับเปลี่ยนอยู่ใน อายตนะภายใน ๖ นี้ตลอดวัน
ตลอดคืนที่ตนอยู่ เว้นแต่หลับสนิทหรือเข้าฌานสมาบัติ
สัญญาเวทียทนิโรธ จิตจึงดับไปในขณะนั้นไม่เกิน ๗ วัน
เมื่อออกจากนิโรธแล้วจิตจึงเกิดดับต่อไป เหมือนลิงเข้าไป
ในป่าใหญ่ จับกิ่งไม้ แล้วโหนไปจับกิ่งอื่น ปล่อยกิ่งเดิมโหน
ไปจับกิ่งอื่นต่อ ๆ ไปฉะนั้น จึงว่าวิญญาณ ๖ ที่แท้ก็วิญญาณ
เดียว เกิด ดับ ทำนองลิงโหนกิ่งไม้ฉะนั้น.

รูปนาม ตามอายตนะ ภายในเรียกสพายตนได้แก่ทวาร

๖ คือทวาร ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ ฯ อายตนะภายนอก ๖
 ได้แก่รูป (สี แสง) เสียง กลิ่น รส สัมผัส และธรรมารมณ์
 รวมเป็นอายตนะ ๑๒

รูปนาม ตาม ธาตุ ๑๘ ได้แก่ อายตนะภายใน ๖ สัม
 ผัส ๖ กับอายตนะภายนอก ๖ รวม ๑๘ จึงเรียกว่าธาตุ ๑๘
 คือธาตุอณู ถ้าพูดกับนักวิทยาศาสตร์ ฯ จะเข้าใจดี สมเด็จพระ
 สังฆราชาพระองค์ปัจจุบันนี้ เมื่อดำรงสมณศักดิ์เป็นศาสนโส
 ภณ ทรงแปลบทสุริยสูตรปริยายสูตร ไว้เข้าใจง่ายชัดเจนดี
 เช่นว่า วิญญาณ อาศัยตาเป็นรูป ฯ วิญญาณอาศัยหูได้ยิน
 เสียง ฯ คือว่าธาตุทั้ง ๓ มาประชุมกันแล้วสลายตัวไป เสียง
 ที่ถึงชนนั้นเป็นอนิจจังไม่เที่ยง เป็นทุกข์ เพราะทนตั้งอยู่ไม่
 ได้ เสียงนั้นต้องสลายตัวไป เป็นอนัตตา เพราะเสียงไม่มี
 ตัวตน ด้ไปแล้วไม่ใช่ของเรา ฯ

รูปนาม ตามปฏิจจสมุปบาท คือความหมุนเวียนแห่ง
 ชีวิตประจำวัน แสทงออกด้วย กาย วาจา ใจ เรานี้แหละ
 แม้ในอริยสัจ ๔ ก็เป็นรูปนาม

รูปนามอีกประการหนึ่งคือ **อินทรีย์ ๒๒ อันรวมรูปนาม**

ของปฤชณตลอดถึงพระอริยเจ้าด้วย

(จากไตรปิฎกเล่ม ๒๒ หน้า ๔๘๑ - ๕๔๐ - ๖๓๖
ธาตุวิภังคสูตร)

อนิจจัง ฯ

พระพุทธเจ้าจึงทรงปราส่งสอนเป็นอนุสาสนี ให้เพ่งพินิจ
เบญจขันธ์ โดยวิธี ๓ ประการคือ

๑. เพ่งพินิจ โดยความเป็นธาตุ เป็นอนุ
๒. เพ่งพินิจ โดยความเป็นอายตนะ บ่อเกิดแห่ง
อารมณ์

๓. เพ่งพินิจ โดยความเป็นปฏิจสมุทปบาท เหตุปัจจัย
จยอาศัยกันเกิดขึ้นแล้วก็ดับไป เช่น วิญญาณ อาศัย หู ได้
ยินเสียงแล้วเสียงนั้นก็ดับไป เสียงไม่มีตัวตนทั้งมีบุคคลเขาพูด
จินนินทาว่าเรา ๆ ได้ยิน แล้วเสียงนินทาว่าร้ายนั้นก็ดับไป
แล้ว จะตามไปได้ยินทำไม วิธีสอนอย่างนี้ไม่ได้ยึดถือมั่นให้
ปล่อยวาง เป็นอนิจจัง อนัตตา

ก่อนพระพุทธเจ้าอุบัติขึ้นในโลก ไม่มีใครเขาสอนกัน
สอนแต่เพียงให้หาเหตุผลเท่านั้น อย่างสูง อย่างดี เพราะปกติ
บุคคลโดยมากเอาแต่อารมณ์

เมื่อเพ่งพินิจ พิจารณา รู้เห็นว่าไม่ใช่ของเรา ไม่ใช่
 เรา เพราะไม่เที่ยง จึงไม่มีอนุสัย คือความถือตัวว่าเป็นเรา
 เป็นของเรา สักกายทิฏฐิ ก็ละไปแต่ชาวเราก็งยังไม่สามารถ
 ถอนอุปาทานในขั้น ๕ ได้ เพราะอะไร เพราะไม่ปฏิบัติ
 มรรค ๘ ให้บริบูรณ์ (ไตรปิฎกเล่ม ๒๑ หน้า ๑๑๘)

อนึ่งพระพุทธเจ้าทรงสอนพระราหุลว่า รูปอย่างใดอย่าง
 หนึ่ง อดีต อนาคต ปัจจุบัน ภายใน ภายนอก หยาบละเอียดย
 เลว ปราณีต อยู่ในที่ไกล ที่ใกล้ รูปทั้งหมดนั้น อันอริยสา
 วกย่อมเห็นด้วยปัญญา อันชอบ ตามความเป็นจริงอย่างนั้นว่า
 นั้นไม่ใช่ของเรา นั้นไม่เป็นเรา นั้นไม่ใช่ตัวตนของเรา
 เมื่อบุคคลรู้อยู่ เห็นอยู่อย่างนี้ และทราบดีว่าเป็นเรา ตณหาว่า
 เป็นของเรา และมานานุสัยจึงไม่มีในกายที่มีใจครองนี้ และ
 ในสรรพนิमितภายนอก

เมื่อบุคคลรู้อยู่ เห็นอยู่อย่างนี้แล มนัสจึงจะปราศจาก
 อหังการ มนังการและมานะในกายที่มีใจครองนี้ ในสรรพนิमित
 ภายนอก ก้าวล่วงส่วนแห่งมานะด้วยดี สงบระงับพหุวิเศษ
 แล้วดังนี้ (ไตรปิฎกเล่ม ๒๕ หน้า ๔๑๐)

สังขารกับร่างกาย

สังขารกับร่างกาย ต่างกันหรือไม่ เรื่องนี้ควรคิดพิจารณาให้ถ่องแท้ เพราะบางคนเรียกร่างกายว่า สังขาร บางคนเรียกสังขารว่าร่างกาย บางคนเรียกสังขารร่างกายรวมกันไป เป็นการพูดสับสนและพูดตาม ๆ กันมา เหมือนที่อ้างตนว่านับถือพระพุทธศาสนา แต่เขาถามว่า พระพุทธศาสนาคืออะไร ก็อ้อ อี้ อี้ อ้อ ก็อ้อ เพราะไม่เคยนึกมาก่อน

ว่าด้วยกาย

ครั้งหนึ่งพระผู้มีพระภาคเจ้าประทับอยู่ ณ เวฬุคาม ใกล้เมืองเวสาลี ทรงอาพาธกล้าบังเกิดขึ้น เวทนาอย่างหนัก ใกล้มรณะเป็นไปอยู่ ทรงอดกลั้นไม่ทรงพริ้งพริ้ว ทรงดำริว่าการที่เรายังไม่บอกภิกษุผู้อุปฐาก ยังไม่อำลาภิกษุสงฆ์แล้ว จะปรินิพพานนั้นหาควรไม่ ทรงขับไล่พระประชวรนั้นด้วยความเพียร แล้วทรงดำรงชีวิตสังขารอยู่

ลำดับนั้น พระอานนท์กราบทูลว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ข้าพระองค์เห็นพระผู้มีพระภาคทรงอดทน ทรงยังอัตภาพให้เป็นไป กายของข้าพระองค์ประคองหนึ่งจะงอมระงมไป ทิศทั้งหลายไม่ปรากฏ ธรรมทั้งหลายก็ไม่แจ่มแจ้ง

ตรัสว่า ดูกรอานนท์ ก็บัดนี้ภิกษุทั้งหลาย จะมาหวัง
อะไรในเราเล่า ธรรมอันเราแสดงแล้วกระทำให้ไม่มีในกาย
ใน ไม่ให้มีในภายนอก ถ้ามีอาจารย์ในธรรมทั้งหลาย มิได้
มีแต่ตถาคต บัดนี้เราก็ก่แก่เฒ่าเป็นผู้ใหญ่ล่วงกาลผ่านวัยแล้ว
วัยของเรามาถึง ๘๐ ปีแล้ว เหมือนเกวียนเก่ายังจะใช้ไปได้ก็
เพราะการซ่อมแซมด้วยไม้ไผ่ ฉันทิเก กายตถาคตก็ฉันทิเก
เหมือนกันที่ยังเป็นไปได้อีก คล้ายกับเกวียนเก่าที่ซ่อมด้วยไม้ไผ่
อันมิใช่ภาระที่จะซ่อมเกวียนฉันทิเก ๖

(จากไตรปิฎกเล่ม ๒๙ หน้า ๒๖๐)

ครั้งหนึ่งพระพุทธเจ้าเสด็จไปเยี่ยมภิกษุอาพาธ แล้วตรัส
ว่า อจิริง วตะยังกาโย ปฐูวิง อธิเสสสติ จุทโท อเปตะวิญญา
โน นิรัตกังวะ กลิงคะรัง ๖ ว่า กายนี้ไม่จริงยั่งยืน เมื่อปราศ
จากวิญญาณแล้ว ก็เหมือนท่อนไม้ทอดทิ้งอยู่ในดิน ๖ พระ
ภิกษุฉันทิเกเลยหายจากอาพาธ ๖

การเสื่อมของกาย คือพ่นหัก ผมหงอก หูตึง หนึ่ง
หย่อนยาน ตาฟางเป็นต้น

ว่าด้วยสังขารทั้งหลาย

สังขาร ๓ คือ

๑. กายสังขาร คือลมหายใจเข้า หายใจออก เพราะ
เป็นของเกิดที่กาย ประทุแต่งกาย ถ้าขาดลมหายใจเมื่อใด
กายสังขารก็ดับ แล้วร่างกายก็เน่าเปื่อย

๒. วีสังขาร คือวิตกวิจารณ์ บุคคลย่อมตรึกตรองนึก
คิดก่อนเป็นการประทุแต่ง แล้วจึงเปล่งวาจาออกมาพูด โฆษณา

๓. จิตสังขาร คือสัญญา เวทนา เป็นของเกิดที่จิต
ธรรมเหล่านี้เนื่องด้วยจิต ฉะนั้นสัญญาและเวทนา จึงชื่อว่าจิต
สังขารประทุแต่งจิต

(ไตรปิฎกเล่ม ๒๘ หน้า ๔๗๓ กามภุสสุตร์)

ความดับแห่งสังขาร

และกล่าวคัมภีร์นั้น พระผู้มีพระภาคตรัสว่า ความดับสนิท
แห่งสังขารทั้งหลายล้าดับ คือ

๑. เมื่อภิกษุ เข้าปฐมฌาน วาจาย่อมดับ วีสังขารดับ

๒. เมื่อภิกษุ เข้าทุติยฌาน วิตกวิจารณ์ย่อมดับ วีสังขาร

ดับ

๓. เมื่อภิกษุ เข้าตติยฌาน ฌานีย่อมดับ วีสังขารดับ

๔. เมื่อภิกษุ เข้าจตุตถฌาน ลมอัสสาสะ บัสนาสะ ย่อม

ดับ กายสังขารดับ

๕. เมื่อภิกษุ เข้าอาภาสณัญจยตนะ รูปสัณญะย่อมดับ
๖. เมื่อภิกษุ เข้าวิญญาณัญจยตนะ อาภาสณัญจย-
ตนะ ย่อมดับ
๗. เมื่อภิกษุเข้า อากิญจัญญาตนะ วิญญาณัญจยตนะ
ย่อมดับ
๘. เมื่อภิกษุ เข้าแนวสัณญานาสัณญา อากิญจัญญาตนะ
ย่อมดับ
๙. เมื่อภิกษุ เข้าสัณญาเวทียทนิโรธ สัณญาและเวทนา
ย่อมดับ คือ จิตตสังขารดับ ดับราคะ โมหะ ของภิกษุสิ้นอา-
สวะ เรียกว่า บัณฑิต

(ไตรปิฎกเล่ม ๒๘ หน้า ๓๖๗)

ปลงสังขารว่า อนิจจา วตะสังขารา อุปปะ ทวะธัมมิโน
อุปปัช ชิตวา นิรุชฌัมติ เตสัง รูปสละ โส สุขะ ฯ แปลว่า สัง-
ขารไม่เที่ยงหนอ เมื่อสังขารออกจากร่างกาย ไม่นึกคิดปรุง
แต่งจิตแล้วก็เป็นสุข ถ้ายังนึกคิดอยู่ก็เป็นทุกข์

การเสื่อมของสังขาร ก็คือ สิ้นง่าย จำอะไรไม่ใคร่ได้
แม้คนเคยรู้จักกัน เดินไปพบกันก็นึกชื่อไม่ออก วางของไว้
ประเดี๋ยวก็ลืมหาไม่พบ ฯ นี่คือความเสื่อมของสังขาร ผิดกับ

ความเสื่อมของกายทั้งนี้

สังขารกับร่างกายต่างกันอย่างไร

เพราะฉะนั้น สังขารกับร่างกายจึงต่างกัน ร่างกายนั้นบิดา มารดาปรุงแต่งมาให้เสร็จแล้ว ส่วนสังขาร ๓ นั้น มีหน้าที่ รับช่วงปรุงแต่งต่อไปอีกจนตลอดชีวิต

ถ้าจะเรียกรวมกันว่า สังขารร่างกาย ก็เป็นอันใช้ได้ เหมือนกับที่เราเรียกว่า รูปนามรวมกันเป็นเราเป็นเขาฉะนั้น

สังขารในปฏิจจสมุปบาท

ถ้าเราสำคัญผิดคิดว่าสังขาร คือร่างกายเสียแล้ว ความสำคัญผิดอันนี้ ก็จะลามปามไปถึงความสำคัญผิด ในปฏิจจ-สมุปบาท อันเป็นธรรมสำคัญยิ่งอีกอย่างหนึ่งด้วย คือ

เรื่องไม่รู้

อวิชชาอันนี้มีมาแต่กำเนิด แต่เมื่อได้ปฏิบัติธรรมตาม คำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าถึงขั้นสูงสุด ก็ละอนุสัย ๗ เสียได้ เกิดขาด

อวิชชา ไม่รู้ เป็นเหตุให้เกิดสังขาร (คือร่างกาย)

สังขาร คือร่างกาย เป็นเหตุให้เกิดวิญญานเป็นปัจจัย

วิญญาน รู้ เป็นเหตุให้เกิดรูปนาม คือขั้น ๕ กาย

ใจเรา

รูปนาม (กายใจ) เป็นเหตุให้เกิด สฬายตนะ (ร่างกาย) คือ อายตนะภายใน ได้แก่ ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจของเรา ก็คือเราตณฺหก เป็นอันว่าเกิด กาย ชำกัณ ๕ ตั้งแต่สังขารรูปนาม สฬายตนะ ชำกัณถึง ๓ ทอดสามอย่าง แล้วเมื่อสืบต่อกันจนถึง ภพ กรรมทำให้เกิดชาติ (ร่างกาย) เข้าก็เป็นกาย ชำกัณอีก ๔ ทอด ๔ กายใจ เช่นนี้ก็เลยไม่เข้าใจปฏิจจสมุพบาท ได้ถูกต้องตามเป็นจริง

พระธรรมนั้น ท่านกล่าวไว้แล้วว่า ให้โน้มเข้ามาหาตนหรือโน้มตนเข้าไปหาธรรม ถ้าเราโน้มธรรมเข้ามาหาตน และโน้มตนเข้าไปบรรจุไว้ในคำว่า รูปนามแล้ว เราก็จะเข้าใจในธรรมอันเป็นปฏิจจสมุพบาทได้ถูกต้องทันที ว่าในกายเรานี้มีวิชชานอนอยู่ในสันดานอยู่แล้ว เพราะฉะนั้นเมื่อเราจะพูดจะทำอะไร เราก็จะต้องนึกคิดก่อนแล้วจึงพูดจึงทำ ได้แก่

อวิชา ไม่รู้ เป็นเหตุให้เกิดสังขาร นึกคิด

เมื่อสังขาร นึกคิดแล้ว วิญญาณของเราจึงรู้ เพราะวิญญาณอยู่ในกายเราแล้ว กายเรามีสฬายตนะ อายตนะภายในอยู่แล้ว เมื่อผัสสะเข้ากับอายตนะภายนอกเข้า ก็เกิดเวทนา เสวยอา-

รณรู้^๕ว่าสุข ว่าทุกข์ หรือว่าไม่ทุกข์ ไม่สุข แล้วเราก็ก่เกิด
 ตัณหา อุปาทาน ยึดมั่น เกิดภพกรรม การกระทำเกิดเป็นชาติ
 ชรา มรณะ เป็นที่สุดในวงจรว่า กิเลส กรรม วิบาก เป็น
 วัฏฏะสงสาร หมุนเวียนกันอยู่อย่างนี้ตลอดอายุ

อย่าปล่อยให้เข้าใจไปว่า อวิชชาไม่รู้ แลว่าโง่เสีย
 กล้วย แล้วอวิชชาทำให้เกิดสงสารร่างกาย เป็นคนขึ้นมาในทัน
 โคนั้นเลย เพราะคนเรารู้^๕อยู่ว่า ชายและหญิงกระทำอสัทธิกรรม
 กันก็ต้องเกิดเป็นคน ไม่ใช่อวิชชาไม่รู้ และความจริงแล้ว
 อวิชชา^๕ก็ไม่โง่ เป็นเพียงไม่รู้^๕อยู่ในสันดานเท่านั้น ที่ใช้คำ
 ว่าโง่ ก็เพราะไปยึดเอาอารมณ์ขึ้นมาว่า เมื่อไม่รู้^๕ ก็โง่นะซี หา
 ได้ยึดถือเอาโดยเหตุผลไม่ แท้จริงนั้นพระพุทธเจ้าตรัสไว้ว่า
 อวิชชาไม่รู้^๕ในธรรม ๘ อย่าง คือไม่รู้^๕ในอริยสัจ ๔

๑. ไม่รู้^๕ทุกข์ คือเกิด แก่ เจ็บ ตาย เป็นทุกข์
 เพราะขันธ์ ๕

๒. ไม่รู้^๕ สมุทัย ตัณหา เป็นเหตุให้สร้างเบญจขันธ์

๓. ไม่รู้^๕ นิโรธ ความดับแห่งทุกข์ เพราะทำให้แจ้ง

๔. ไม่รู้^๕มรรค ทางดำเนินให้ถึงความพ้นทุกข์ เพราะ

ละตัณหา ๗ กับ

๕. ไม่รู้ ปฏิจสมุปบาท ลุกโซ่ของ กาย วาจา ใจ
คือเหตุปัจจัย

๖. ไม่รู้เบื้องต้นว่าเกิดมาจากไหน (กำเนิด ๔)

๗. ไม่รู้เบื้องปลายว่าตายแล้วไปไหน (รูป ๑ วิญ
ญาณ ๑๙)

๘. ไม่รู้ทั้งเบื้องต้น ไม่รู้ทั้งเบื้องปลาย

รู้แล้ว

เมื่อเป็นที่เข้าใจแจ่มแจ้งในเรื่องกาย และสังขารตาม
ความเป็นจริงแล้ว ปัญหาเรื่อง อวิชชา เป็นเหตุให้เกิดสังขาร
คือร่างกาย ที่หลงผิดทั้งหมดไป เกิดอวิชชาขึ้นมาแทน ว่าสัง
ขาร คือความนึกคิด ประทุแต่งวิญญาณให้รู้นั้นแหละ คือ
รูปนามของเรา รู้ ๆ เพราะอาศัยสพายตนะ ผัสสะ กับอายตนะ
ภายนอก

๓. เมื่อเราไป เราเอากรรมดี กรรมชั่วไปเกิดใน
ภพใหม่ ภพใดภพหนึ่งแล้วแต่เราทำกรรมดีกรรมชั่วไว้ ใน
ทางอันกว้างขวางกว่าในเวลที่เรามาได้เพียงกำเนิด ๔ แต่เราไป
โดย รูป ๑ โดยวิญญาณ ๑๙ และเราไปแล้ว ก็อาจกลับ
มาได้โดยหมดกรรมนั้นแล้ว เพราะเหตุเป็นวัฏฏะสงสาร

ที่ไปของสัตว์ในภพ ๓ ภูมิ ๓๑ ดังต่อไปนี้

ที่ไปของสัตว์มีทางไป ๒๐ ทาง คือ

๑. รูปปฏิสนธิ มี ๑ ในอสัญญสัตว์ (พรหมลูกผัก)

๒. วิญญาณ ปฏิสนธิ มี ๑๙

ปฏิสนธิวิญญาณ ๑๙ นั้นแบ่งออกเป็น ๒ แผนก คือ

๑. ไม่เจือด้วยรูป ๔ คือ อรูปพรหม

๒. เจือด้วยรูป ๑๕

ที่เจือด้วยรูปแบ่งออกเป็น ๒ คือ

๑. ที่มีภาวะ ๑๑

๒. ไม่มีภาวะ ๔ คือ รูป พรหม (รูปพรหมไม่มีเพศ—หญิงชาย)

นอกนั้นไปยังเกิดโดยมหาวิบาก ๘ เป็นมนุษย์ เป็นพระอริยเจ้า และแบ่งมนุษย์ได้เป็น ๕ จำพวก

ภพที่ปฏิสนธิมี ๓ ได้แก่

๑. กามภพ แบ่งออกเป็นอบายภูมิ ๔ มนุษย์ภูมิ ๑

ฉกามาพจร ๖ (เทวดา) รวม ๑๑ ภูมิที่มีภาวะ

๒. รูปภพ รูปพจรภูมิ ได้แก่รูปพรหม ๔ ภูมิ ๑๖

ชั้นไม่มีภาวะ

๓. อรูปภพ อรูปาพจรภูมิ ๔ ได้แก่ อรูปพรหม ๔ ภูมิ
ไม่เจือด้วยรูป มีแต่อายตนะวิญญาณ
รวม ๓ ภพ ๓๑ ภูมิ ภูมิแปลว่าสถานที่ไปเกิด ไปอยู่ของสัตว์
อันไพศาล

กามภพ อบายภูมิ ที่ไปปฏิสนธิ ได้แก่ นรก ๑ ทิรัจ-
จาน ๑ เปต ๑ อสุรกาย ๑ รวม ๔

กามภพ สุกตติ ที่ปฏิสนธิ มนุษย์ ๑ เทวดา ๖ รวม ๗
มนุษย์ภูมินั้น พระอรรคกถาจารย์ แบ่งไว้ ๕
พวกคือ

๑) มนุษย์สะ มนุษย์ธรรมดาสามีสุขบ้าง ทุกข์
บ้าง ไม่ทุกข์ไม่สุขบ้าง

๒) มนุษย์โส ได้แก่ ปราชนิราชบัณฑิต ผู้มีความ
เฉลียวฉลาด นักบวชต่าง ๆ ที่มีความประพฤติดี มีศีล
ธรรมอันควรเคารพ

๓) มนุษย์เทโว สมมติเทพ ผู้ปกครองบ้านเมือง
ประเทศชาติ มีพระมหากษัตริย์ เป็นต้น

๔) มนุษย์เปรโต ได้แก่ มนุษย์ที่หาเลี้ยงชีพด้วยความ
ไม่สุจริต หากินเวลาวิกาล ฉก ลัก จี้ ปล้น ฯ ใจเหี้ยมโหด
ริคนาทาเร้น เอาเปรียบผู้อื่นกว่าสามัญชน เปรียบเหมือน

เปรัต

๕) มนุษย์เคียรณาโน มนุษย์ผู้มีใจบาปหยาบช้า
 ทุกราย เลวทราม เป็นอันธพาล เกียจคร้าน กิน นอน เที้ยว
 เปรียบเหมือนสัตว์เคียรณาน

วิญญานที่ไปปฏิสนธิ ในกามาวจรสวรรค์ ๖ ภูมิคือ

๑) จาตุมหาราชิกา ท้าวจุโลกบาลทั้ง ๔ คือ ธรรม, ท้าวกุเวพ, ท้าววิรูปหก, ท้าววิรูปักษ์, ประจำทิศทั้ง ๔
 วิมานของเทวดาชั้นดาวดึงส์ พร้อมด้วยบริวาร มีอายุยืน
 ผลการทำความกุศลกรรมไว้ เมื่อเกิดเป็นมนุษย์ (๕๐ ปีของ
 มนุษย์ เท่ากับหนึ่งวันของเทวดาชั้นนี้ และมีอายุ ๕๐๐ ปี
 ทิพย์)

๒) ดาวดึงส์ เทวดาชั้นดาวดึงส์ มีพระอินทร์ หรือ
 ท้าวสักกะ เป็นจอมเทวดาทั้งหลาย มีอายุยืนเสวยความสุข
 อยู่ (๑๐๐ ปีมนุษย์ เท่ากับหนึ่งวันสวรรค์ชั้นนี้ และมีอายุ
 ยืน ๑๐๐๐ ปีทิพย์)

๓) ชั้นยามา มีเทวดาชื่อสุยามะ เป็นหัวหน้า มีอายุ
 ยืนเสวยความสุขอยู่ (๒๐๐ ปีมนุษย์ เท่ากับหนึ่งวันสวรรค์

๕๕) และมียายุยืน ๒๐๐๐ ปีทิพย์)

๔) ชนกุสิต มีเทวดาชื่อสันตุรัสสตะ เป็นหัวหน้า
มียายุยืน เสวยความสุขอยู่ (๔๐๐ ปีมนุษย์ เท่ากับหนึ่งวัน
๕๕) สวรรคชนน และมียายุยืน ๔๐๐๐ ปีทิพย์)

๕) ชนนิมมานนรติ มีเทวดาชื่อสุหัมมิต เป็นหัว
หน้า มียายุยืนเสวยความสุขอยู่ ๘๐๐ ปีมนุษย์ เท่ากับหนึ่ง
๕๕) วันสวรรคชนน และมียายุยืน ๘๐๐๐ ปีทิพย์)

๖) ชนปรนิมมิตวสวัตตี มีเทวดาชื่อปรนิมมิต เป็น
หัวหน้า เสวยความสุขอยู่ (๑๖๐๐ ปีมนุษย์ เท่ากับหนึ่ง
๕๕) วันสวรรคชนน และมียายุยืน ๑๖๐๐๐ ปีทิพย์ (โดยมาก
เป็นผลจากการรักษาศีลอุโบสถ)

(จากไตรปิฎกเล่ม ๓๑ หน้า ๒๒๙ อุโบสถสูตร)

เทวดาเหล่านี้ถ้าโกรธจัด หรือ สิ้นเสบียงอาหาร
เพราะมัวเพลินอยู่ในความสุข จนสิ้นกินอาหาร ก็อาจจุติ
(ตาย) แล้วมาเกิดเป็นมนุษย์ หรือถ้าทำผิดคิดร้ายก็อาจไป
ทุกคืนรกกก็ได้

รูปภพ มี ๑๖ ภูมิ

วิญญาณไปปฏิสนธิในภูมิ ๑๖ ได้แก่รูปพรหม

ผู้บำเพ็ญ สมาธิจนได้ฌานคือ

ทำสมาธิจนได้ ปฐมฌาน ๓ ภูมิ

ทำสมาธิจนได้ ทุตติฌาน ๓ ภูมิ

ทำสมาธิจนได้ ตติยฌาน ๓ ภูมิ

ทำสมาธิจนได้ จตุตถฌาน ๗ ภูมิ

วิญญานไปปฏิสนธิเป็นรูปพรหม

ภูมิชื่อว่า จตุโวการภพ ได้แก่รูปพรหม มีแต่จิตและ
เจตสิก เสพซึ่งกุศลเจตนา บังเกิดแต่สัญญา หารูปกายมิ-
ได้คือ

อากาสนัญจายตนะ มีอายุนับเป็นกัปเป็นกัลป์

วิญญานัญจายตนะ มีอายุนับเป็นกัปเป็นกัลป์

อากิญจัญญายตนะ มีอายุนับเป็นกัปเป็นกัลป์

(จากไตรปิฎกเล่ม ๓๑ หน้า ๔๒๗ อเนญชสูตร)

พรหมเหล่านี้เมื่อสิ้นอายุไปแล้ว ไปสู่มนุษยภูมิ ส่วน
ที่เป็นสาวกของพระผู้มีพระภาคเจ้า จะนิพพานในภพนั้นเอง
จึงแตกต่างกัน ทั้งนี้แสดงให้รู้เห็นว่า เป็นวัฏฏะสงสาร ไม่
มีสิ้นสุด เว้นแต่ผู้ที่ได้บรรลุพระอรพัตต์ เป็นพระอรหันต์
ปรินิพพานธาตุขึ้นแล้ว จึงพ้นทุกข์ ไม่เวียนว่ายมาเกิดอีก

ต่อไป

วิวัฒนาการแห่งภาษาและตัวอักษร

อนึ่งภาษาคำสอนบางประการ ก็ควรจะวิวัฒนาการไป
ตามรอยของพระยุคลบาทของพระบรมศาสดา ตามภูมิประ-
เทศและเหตุการณ์ ดังที่ได้เคยกระทำมาแล้ว เช่นคำว่าจิตก็
เรียกได้ ๑๐ อย่าง แต่ความหมายก็คงเป็นอันเดียวกัน ดัง
กล่าวมาแล้วในเรื่องรูปนาม

คำว่า กาย ก็เรียกได้หลายอย่าง เช่นเรียกว่าถ้า ความ
ว่า นรชนผู้ซึ่งอยู่ในถ้า กายนี้เรียกว่าถ้า คำว่ากายก็จิตถ้า
จิต ร่ากายจิต ร่ากายของเราจิต เรือจิต. รถจิต. ชงจิต
วังจิต กระท่อมจิต ผักจิต หม้อจิต เหล้านี้เป็นชื่อของกาย
รวม ๑๒ ชื่อ

(ไตรปิฎกเล่ม ๔๖ หน้า ๓๙)

รูปนาม เรียกว่า เบญจขันธ์บ้าง आयตนะ ๑๒ บ้าง
ธาตุ ๑๘ บ้าง อินทรีย์ ๒๒ บ้าง ฯ เหล้า^๕พระพุทธรเจ้า
ทรงเรียนขานสั่งสอนบุคคลให้เข้าใจ แต่ความหมายหาได้
เปลี่ยนแปลงไม่

๑) คำที่ควรวิวัฒนาการในสมัยนี้ คำว่าสัตว์ในภาษา
 ธรรมมะ ท่านหมายถึงสัตว์ทั้งหลาย ทั้งมนุษย์และเทวดา
 ด้วย คือจำพวกที่ยังข้องอยู่ในกาม เรียกว่าสัตว์โลกทั้งนั้น
 แม้พระองค์เองเมื่อเสวยพระชาติก่อน ๆ ก่อนตรัสรู้ก็เรียกว่า
 โพรสัตว์ มีความหมายว่าผู้บำเพ็ญคุณงามความดี เป็นหัว
 หน้าหมู่เหล่า โดยมีความปราถนาพุทธุมฺมิ แต่ผู้ที่ปราถนา
 พุทธุมฺมินั้นต้องปราถนาเฉพาะพระพักตร์พระพุทธเจ้า พระ
 องค์หนึ่งพระองค์ใดก็ได้ และพระพุทธเจ้าพระองค์นั้นต้อง
 ทรงพยากรณ์แล้วจึงจะสมความปราถนา

๒) คำสั่งสอนในศีล ๕ ว่าปาณาติปาตา เวรมณี ห้าม
 ไม่ให้ฆ่าสัตว์ มิได้พูดถึงว่าห้ามมิให้ฆ่าคนด้วยเช่น

ชาวนาผู้หนึ่งได้ฟังคำให้ศีลของพระภิกษุว่าปาณา ห้าม
 มิไม่ให้ฆ่าสัตว์ เขาจึงถามว่าปลาหนองห้ามด้วยไหมครับ
 พระองค์นั้นท่านปฏิภาณดี ว่าฟังไหม แล้วท่านก็ให้ศีลว่า
 ปาณาติปาตาหนอง ปลาคลอง และปลาทะเล เวรมณีสีขาปทั้ง
 สมายามิ ฯ เขาอุทานว่าแล้วกัน ที่นี้จะเอาอะไรกินเล่า

เพราะที่บ้านเราก็มียี่แปปลาในนาในหนองเท่านั้น

ข้อ^๕ ควรขยายความให้กว้าง เช่นว่า ห้ามมิให้ประทุษร้ายชีวิตและร่างกายของมนุษย์ และสัตว์ เป็นต้น

๓) ข้อ^๖ ทินนาทาน ห้ามมิให้ลักทรัพย์ เป็นวงแคบเกินไป ควรขยายให้กว้างอีกว่า ห้ามมิให้ประทุษร้ายทรัพย์ของผู้อื่นโดยเขามีได้อนุญาต กินความกว้างมากตลอดถึงทำให้เสียทรัพย์ด้วยการยกยอกฉ้อโกงกรรโชก วังราว ชิงทรัพย์ ปล้นและ^๗ คำว่า^๘ ทรัพย์สมัยก่อนไม่เคยมี

ท่านเจ้าคณะจังหวัดสมุทรสาคร ท่านเคยให้ศีล ๓ แก่ชาวประมงสมุทรสาคร จงรักษา กาย วาจา ใจ ให้สุจริตเถิด

ท่านเองเดียวกับพระพุทธเจ้าเคยประทานศีลแก่พระภิกษุบวชใหม่องค์หนึ่ง พระอาจารย์บอกศีลมีมาก พระองค์นั้นเกรงว่าจะไม่สามารถรักษาศีลให้ครบบริบูรณ์ได้ จึงนำเอาบาตรและจีวรคืนอาจารย์ขอลาสิกขา พระอาจารย์ถามว่าเธอบวชเพื่ออุทิศให้แก่พระพุทธเจ้ามิใช่หรือ ท่านรับว่าใช่

พระอาจารย์จึงพาภิกษุนั้นไปเฝ้าพระพุทธเจ้า ๖ พระ

พระพุทธเจ้าแลเห็นมาแต่ไกล ครั้นมาถึงเฉพาะพระพักตร์
จึงตรัสว่า เธอพาพระภิกษุกลัวศีลมาทำไม

พระอาจารย์กราบทูลว่า ภิกษุของคณ ข้าพระองค์บอก
ศีลให้มากเธอกลัวจะรักษาไม่ได้ จึงขอลาสิก พระเจ้าข้า

พระพุทธเจ้าตรัสถามภิกษุบวชใหม่องค์นั้นว่า เธอกลัว
ศีลมากจริงหรือ ทูลตอบว่าพระเจ้าข้า จึงตรัสว่า ศีล ๓
เธออาจรักษาได้อยู่หรือ ภิกษุทูลตอบว่าได้ พระเจ้าข้า

ตรัสว่าดีแล้ว เธอจงรักษา กาย วาจา ใจ ให้บริสุทธิ์
เถิด กลับไปได้

ที่ทรงประทานให้ภิกษุบวชใหม่ได้ผ่อนคลายความวิตก
แล้วประทานเพียงศีล ๓ ให้ประจุกตึงน่าอมฤต ชะโลมใจ
ทำให้จิตตั้งมั่น ต่อการปฏิบัติจึงดีใจ รีบรับสนอง

แล้วพระอาจารย์จึงพาศิษย์กลับไป ศิษย์นั้นก็พยายาม
รักษาศีล ๓ ไม่ซำกใดสำเร็จเป็นพระอรหันต์องค์หนึ่ง

ที่แท้ศีล ๓ นั้นก็คือ ศีล สมาธิ ปัญญา ซึ่งย่อมาจาก
มรรคมีองค์ ๘ นั้นเอง ฯ

สัพเพสัตตะ อเวรา สุชีวิโน ขอสัตว์ทั้งหลายเจ้ากรรม
นายเวร จงอย่ามีเวรมภัยแก่กันเลย จงเป็นผู้ดำรงอาชีพอยู่
ด้วยความสุขเถิด

สัพเพสัจจตา สุขีโนหนตุ ขอสัตว์ทั้งหลาย จงมีความสุข
ทุกถ้วนหน้าเถิด

กตัง ปุณฺณัง ผลังมัยหัง สัพเพภาคิ ภวันตุเต ขอสัตว์
ทั้งหลาย จงมีส่วนเสวยผลบุญที่ข้าพเจ้าได้บำเพ็ญ ด้วยกาย
วาจา ใจ แลวันนเทธนุ ฯ

หอสมุดแห่งชาติรัชมังคลาภิเษก
จันทบุรี

พิมพ์ที่โรงพิมพ์ส่งเสริมอาชีพ ร.ร. สारพัดช้างพระนคร

ถนนบำรุงเมือง พระนคร โทร. ๔๑๑๐๖๓

นายจรวง ผาสวรรณ ผู้พิมพ์ผู้โฆษณา ๒๕๑๓